

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
З ДИСЦИПЛІНИ

«МІСЦЕВІ ФІНАНСИ»

Для студентів IV курсу
денної та заочної форми навчання

Павлоград
2008

Зміст

ВСТУП

Тема 1. Місцеві фінанси, їх сутність, склад і роль у розвитку економічної та соціальної інфраструктури.

- 1.1. Ідейні засади функціонування місцевих фінансів.
- 1.2. Формування теорії місцевих фінансів.
- 1.3. Сутність, функції та роль місцевих фінансів.
- 1.4. Роль місцевих фінансів у реформуванні вітчизняної економіки.
- 1.5. Принципи організації місцевих фінансів та склад місцевих фінансових інститутів.
- 1.6. Проблеми становлення і розвитку місцевих фінансів в Україні.

Тема 2. Місцеві бюджети – визначальна ланка місцевих фінансів.

- 2.1. Етапи розвитку місцевих бюджетів України.
- 2.2. Місцеві бюджети в бюджетній системі сучасної України.
- 2.3. Місце і роль місцевих бюджетів у бюджетній системі України.
- 2.4. Доходи місцевих бюджетів.
- 2.5. Місцеві податки і збори в доходах місцевих бюджетів.
- 2.6. Видатки місцевих бюджетів.
- 2.7. Інвестиційна складова місцевих бюджетів.

Тема 3. Фінансові ресурси місцевого самоврядування.

- 3.1. Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування.
- 3.2. Склад фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.
- 3.3. Місцеві позики в Україні.
- 3.4. Позабюджетні і цільові фонди.

Тема 4. Планування та порядок видатків місцевих бюджетів.

- 4.1. Методи планування місцевих бюджетів.
- 4.2. Кошторисне планування видатків установ, які утримуються з місцевих бюджетів.
- 4.3. Діючий порядок розрахунку дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з Державного бюджету України.
- 4.4. Програмно-цільовий метод бюджетного планування.

Тема 5. Міжбюджетні відносини та їх складові.

- 5.1. Міжбюджетні відносини.
- 5.2. Сутність фінансового вирівнювання.
- 5.3. Бюджетне регулювання, його цілі та методи.
- 5.4. Бюджетні трансферти та їх види.

ТЕМА 6. Управління фінансами та фінансовий контроль на місцевому.

- 6.1. Управління місцевими фінансами.

6.2. Основні завдання та функції фінансового управління.

6.3. Бюджетний процес на рівні місцевих бюджетів.

Тема 7. Фінансове забезпечення підприємств комунальної власності.

7.1. Послуги, які надаються на місцевому рівні.

7.2. Місцеве господарство та його роль у формуванні місцевих бюджетів.

7.3. Фінансова діяльність підприємств житлового господарства.

7.4. Фінансова діяльність комунальних підприємств.

ТЕМА 8. Основи організації місцевих органів влади в зарубіжних країнах.

8.1. Європейська хартія та основні принципи функціонування місцевих фінансів.

8.2. Бюджетний унітаризм та федералізм.

8.3. Доходи та видатки місцевих бюджетів зарубіжних країн.

Термінологічний словник.

Практичні завдання.

Література.

ВСТУП

Наприкінці ХХ ст. прискорився процес демократизації державного устрою та управління. У багатьох країнах невід'ємною складовою демократичного управління є місцеві органи самоврядування. В умовах трансформації економіки України однією з найважливіших складових частин її фінансової системи є місцеві фінанси. Функції регулювання економічних і соціальних процесів поступово переходять від центрального рівня державної влади до місцевого, тому посилюється роль місцевих фінансів та розширюється сфера їх застосування. Через місцеві фінанси держава активно здійснює соціальну політику та регулює процес вирівнювання економічного та соціального розвитку територій, які внаслідок історичних, географічних та інших умов є депресивними порівняно з іншими територіями країни.

Фінансова наука в Україні стрімко розвивається в різновекторних напрямках, одним із яких є проблеми місцевих фінансів.

«Місцеві фінанси» як навчальна дисципліна має теоретично-прикладний характер. У теоретичному плані вона розширює та поглиблює знання студентів про сутність і роль місцевих фінансів в економічному і соціальному розвитку адміністративно-територіальних установ, розглядає порядок формування та використання фондів фінансових ресурсів, що забезпечують функціонування органів місцевого самоврядування. У прикладному – дає майбутньому фахівцю можливість об'єктивно оцінювати економічні процеси, що відбуваються в регіонах; розуміти тенденції розвитку фінансових відносин і їх особливості у сфері місцевих фінансів та фінансів господарських одиниць комунальної форми власності.

Завдання курсу:

дати в необхідному обсязі теоретичний матеріал, який включатиме сучасні наукові розробки як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів;

дати правильне розуміння закономірностей у сфері фінансових відносин держави, місцевих органів, господарства та населення;

розкрити шляхи використання цих закономірностей у практиці фінансової роботи;

визначити сукупність заходів, що забезпечують використання фінансів, як одного з дійових важелів економічної політики місцевих органів самоврядування.

Тема 1. Місцеві фінанси, їх сутність, склад і роль у розвитку економічної та соціальної інфраструктури

План

- 1.1. Ідейні засади функціонування місцевих фінансів.
- 1.2. Формування теорії місцевих фінансів.
- 1.3. Сутність, функції та роль місцевих фінансів.
- 1.4. Роль місцевих фінансів у реформуванні вітчизняної економіки.
- 1.5. Принципи організації місцевих фінансів та склад місцевих фінансових інститутів.
- 1.6. Проблеми становлення і розвитку місцевих фінансів в Україні.

1.1. Ідейні засади функціонування місцевих фінансів

Передумовою існування місцевих фінансів є функціонування інституту місцевого самоврядування, яке існує в країнах, де держава визнає право місцевих органів влади на автономію та самостійність у вирішенні ними місцевих проблем. За таких умов здійснюється певне розмежування функцій і завдань, які покладаються на центральні органи влади і управління та на місцеве самоврядування.

Сучасне поняття «місцеві фінанси» ґрунтується на ідейно-теоретичних засадах, що формувалися протягом досить тривалого часу:

1. «Руська Правда» Ярослава Мудрого (978-1054 рр.). Головним джерелом є місцеве звичаєве право, яке своїми початками сягало до родоплемінних часів.

2. Магдебурзьке право (виникло в XIII ст.) – регламентувало самоуправління міст, діяльність міської влади, суду, питання земельної власності в межах міст, торгівлі, ремесел, оподаткування та ін.

3. Статути Великого князівства Литовського (1529, 1566 та 1588 років) – представляли собою збірник місцевих законів, що вміщував норми державного, земельного, кримінального, процесуального та спадкового права.

4. Децентралізаційна теорія – відстоювала міцний централізований бюрократичний механізм влади. Її головне положення – обґрунтувати поділ адміністративних справ на такі, які є наслідком самоврядування і на справи державні, делеговані общинам.

5. Теорія вольності общин – обґрунтовувала такі твердження: община старша від держави, тобто історично виникла першою; общини не створені державою, а визнані нею; община є інституцією, рівною державі; держава існує для общин, а не общини для держави.

6. Державницька теорія місцевого самоврядування – а обґрунтовувала твердження стосовно того, що органи місцевого самоврядування - це органи державного управління, які є складовою частиною держави і ніяких самостійних справ не можуть мати, при цьому наділені певною правовою, організаційною та фінансовою самостійністю.

7. Теорія муніципального соціалізму – відвертала увагу громадськості від глобальних проблем розвитку країн та зосереджувала її на місцевому рівні, вважаючи, що саме там можна досягти соціального миру й гармонії шляхом поступових змін (націоналізації земель, розширення комунальної власності, соціалізації виробництва).

Становлення місцевого самоврядування у XVIII-XIX ст. відбувалося разом з розвитком буржуазних держав, яке проходило в умовах жорсткої боротьби абсолютизму з народною демократією. Централізована державна влада була неспроможна ефективно виконувати всі свої завдання, особливо соціального спрямування. Частину з них доцільно було передати в компетенцію самостійної і незалежної місцевої влади.

1.2. Формування теорії місцевих фінансів

Перші згадки про місцеві фінанси, зустрічаються в працях Адама Сміта, Карла Штейна, Рудольфа Гнейста, Карла Рау, Адольфа Вагнера та ін. Вони досліджували господарство територіальних громад, відзначали необхідність надання їм автономії, в тому числі у сфері фінансів. Окремим напрямом їх досліджень було вивчення доходів і видатків місцевих спілок, місцевого оподаткування, його відповідності критеріям ефективного оподаткування.

Протягом XIX-XX ст. розвиток поглядів на сутність місцевих фінансів, їх склад та принципи організації проходив від представлення їх як:

1. Фінансового господарства територіальних одиниць - господарства місцевих спілок.

2. Сукупності умов для задоволення потреб місцевих самоврядних одиниць, матеріальних засобів місцевого самоврядування, доходів і видатків органів місцевого самоврядування.

3. Системи економічних відносин.

У Росії процес формування теорії місцевих фінансів розпочався після земської реформи 1864 р. Саме в цей час проходив процес остаточного організаційного оформлення інституту місцевого самоврядування - земств.

Після революції 1917 р. радянський уряд розробив заходи щодо подальшого розвитку місцевих фінансів, але зміни, що відбулися у сфері економіки і політики країни, призвели до змін у структурі власності на засоби виробництва, згорання демократичних основ розбудови держави, скасування поділу бюджету на державний та місцевий (1920 р.), централізації фінансів і ліквідації значної частини прав, якими були наділені органи місцевого самоврядування.

Відродження місцевих фінансів розпочалося в період перебудови і переходу до ринкових відносин у 1990 р., коли в СРСР були відновлені основи демократичного будівництва держави та значно розширені права місцевих органів самоврядування.

В Україні процес становлення та розвитку місцевих фінансів почав формуватися під керівництвом Центральної Ради у 1917 -1918 рр., але після її ліквідації цей процес припинився.

Самостійний розвиток місцевих фінансів в Україні почав здійснюватися з проголошенням незалежності України та прийняттям перших законодавчих і нормативних актів Верховною Радою України та її урядом.

Характерні особливості місцевих фінансів:

- місцеві фінанси представлені системою економічних відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту;

- у процесі економічних відносин відбувається формування, розподіл і використання фінансових ресурсів;

- цільова підпорядкованість цієї системи відносин пов'язана із забезпеченням органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій і завдань.

Підсумовуючи сказане, можна дати визначення місцевим фінансам.

Місцеві фінанси – це система фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань.

1.3. Сутність, функції та роль місцевих фінансів

Місцеві фінанси є однією з провідних ланок загальнодержавних фінансів.

Функціонування місцевих фінансів пов'язано з забезпеченням необхідними фінансовими ресурсами місцевих рад депутатів та органів місцевого самоврядування.

Метою діяльності місцевих органів влади є сприяння соціально-економічному розвитку регіону та задоволення суспільних інтересів і потреб.

Через місцеві фінанси держава активно проводить соціальну політику шляхом:

— фінансування установ та організацій освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури, молодіжної політики, соціального забезпечення і соціального захисту населення;

— використання місцевих фінансових ресурсів на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища, відновлення пам'яток природи і культури, що перебувають у віданні відповідних органів влади; на упорядкування міст, сіл, селищ, утримання і капітальний ремонт житлового фонду та об'єктів комунального призначення, мережі шляхів відповідного підпорядкування; на захист прав споживачів тощо.

Крім того, з державного бюджету до республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів передаються кошти у вигляді дотацій для їх відповідного розподілу між територіальними громадами та для виконання спільних проектів.

Навіть такий неповний перелік шляхів перерозподілу коштів вказує на вирішальну роль місцевих фінансів у забезпеченні конституційних прав громадян, у підвищенні їх добробуту.

Місцеві фінансові ресурси - це фонди коштів, що створюються і використовуються на соціальний і економічний розвиток регіону. Важливою з точки зору методології є структуризація місцевих фінансових ресурсів.

Центральною ланкою місцевих фінансових ресурсів є доходи місцевого бюджету. Порядок формування дохідної частини місцевих бюджетів визначений Бюджетним кодексом, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», законом про Державний бюджет України на відповідний рік, чинним податковим законодавством.

Серед доходів місцевих бюджетів можна виділити такі види надходжень :

- загальнодержавні податки і збори;
- місцеві податки і збори;

- надходження коштів від приватизації майна;
- інші надходження.

Оскільки рівень соціально-економічного розвитку регіонів неоднаковий, їх доходи вирівнюються за допомогою таких інструментів, як трансферти і субвенції, отримані з бюджетів вищого рівня.

Другою ланкою місцевих фінансових ресурсів є кошти суб'єктів господарювання, тобто фінансові ресурси підприємств комунальної класності, комунальних банків та інших фінансово-кредитних установ, фінансові ресурси підприємств різних форм власності, що використовуються ними на фінансування соціально-культурних і житлово-комунальних об'єктів.

Третьою ланкою місцевих фінансів є спеціальні регіональні фонди. Джерелом їх формування можуть бути запозичені ресурси, добровільні внески юридичних і фізичних осіб.

Головним суб'єктом місцевих фінансів в Україні є територіальна громада та органи місцевого самоврядування, правовий статус яких закріплено в Конституції України.

В інших країнах головними суб'єктами фінансових відносин у сфері місцевих фінансів є муніципалітети, комуни, регіони, департаменти, провінції, області, округи та інші адміністративно-територіальні утворення.

Об'єктами системи місцевих фінансів є фінансові ресурси, що мобілізуються, розподіляються та використовуються місцевими органами влади для виконання покладених на них функцій і завдань.

Зміст місцевих фінансів як системи економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них функцій виражається через реалізацію їхніх функцій - розподільчу, контрольну, стимулюючу.

Функції – це прояв сутності кожної економічної категорії; говорячи про функції, ми розкриваємо призначення і роль тієї чи іншої категорії.

Розподільча функція місцевих фінансів проявляється в порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить складний процес забезпечення їх фінансовими ресурсами.

Отже, за допомогою даної функції здійснюється перерозподіл ВВП.

Перерозподіл здійснюється у зв'язку з :

- міжгалузевими і територіальними проблемами;
- наявністю з виробничої і невиробничої сфери;
- наявністю різних соціальних груп населення;
- наявністю різних форм власності.

Кінцевою метою перерозподілу ВВП, що здійснюється за допомогою місцевих фінансів, є розвиток виробничих сил, забезпечення високої якості життя всіх прошарків населення, підтримка рівноправності всіх форм власності, зміцнення держави.

Метою фінансового перерозподілу є також економічне стимулювання раціонального використання матеріальних та трудових, фінансових, природних ресурсів, уникнення непродуктивних витрат.

Контрольна функція місцевих фінансів реалізується в діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів.

Основні завдання фінансового контролю:

перевірка дотримання норм законодавства всіма суб'єктами;

своєчасність і повнота виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом;

виконання дохідної і видаткової частини бюджету;

виконання взаємних зобов'язань підприємств і організацій по розрахунках і платежах.

Ця функція здійснюється контрольно-ревізійною службою, фінансовими органами, податковою і казначейською системами.

Стимулююча функція місцевих фінансів полягає у створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування стають безпосередньо зацікавленими в збільшенні обсягів доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень, як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних доходів, ефективному використанні фінансових ресурсів, які поступають у їх розпорядження.

Отже основним джерелом фінансування таких завдань є місцеві фінанси, насамперед місцеві бюджети.

1.4. Роль місцевих фінансів у реформуванні вітчизняної економіки

Місцеві фінанси відіграють надзвичайно велику роль в економічній системі кожної держави, де визнається і діє ефективно у фінансовому плані місцеве самоврядування. Основні складові цієї ролі представлені на рис. 1.

Рис.1. Роль місцевих фінансів в соціально-економічній системі держави.

Місцеві фінанси в економічній системі держави повинні забезпечувати:

- стабілізацію економічної системи;
- адаптацію суб'єктів господарювання, зокрема малих і середніх підприємств, до ринкових перетворень;
- формування інвестиційно-інноваційної моделі суспільного розвитку;
- фінансову незалежності органів місцевого самоврядування;
- формування самодостатніх територіальних утворень;
- реалізацію завдань державної регіональної політики;
- стимулювання підприємницької діяльності та інвестиційної активності;
- вирішення соціальних, демографічних, екологічних, національних та інших проблем регіонів.

1.5. Принципи організації місцевих фінансів та склад місцевих фінансових інститутів

Функціонування місцевих фінансів забезпечується чинною законодавчою базою, до якої слід віднести Конституцію України (1996 р.), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21.05.1997р.), Бюджетний кодекс України (21.06.2001р.), щорічні закони України «Про Державний бюджет України», «Про систему оподаткування» (18.02.1997р.), Декрет КМУ «Про місцеве самоврядування» (1993р.)

У Конституції України дається тлумачення поняття "місцеве самоврядування":

Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

У Конституції відображено основні права органів місцевого самоврядування, повноваження, пов'язані з матеріальною та фінансовою основою їх існування, серед яких:

- управління органами місцевого самоврядування майном, що є в комунальній власності;
- затвердження місцевих бюджетів;
- контроль за виконанням місцевих бюджетів;
- встановлення місцевих податків та зборів;
- утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, установ та організацій, контроль за їхньою діяльністю.

У прийнятому Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997р. визначено основні організаційні питання функціонування інституту місцевого самоврядування, детально окреслено повноваження рад, їх голів, виконавчих органів, а також організаційно-правову, матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування. У Законі зазначено, що місцеве самоврядування в Україні — це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Бюджетний кодекс України прийнятий 21 червня 2001р. визначає:

- розподіл доходів і видатків між бюджетами всіх рівнів і видів,
- процес розрахунку бюджетних трансфертів – дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з державного бюджету,
- відповідальність всіх учасників бюджетного процесу і контрольні повноваження владних органів, в тому числі і органів місцевого самоврядування.
- встановлено порядок здійснення місцевих запозичень.

Прийняття Бюджетного кодексу сприяло закріпленню джерел доходів за власними повноваженнями органів місцевого самоврядування.

У щорічних законах «Про Державний бюджет України» здійснюється уточнення складу доходів загального та спеціального фонду місцевих бюджетів, визначається механізм надання додаткових дотацій місцевим бюджетам з державного бюджету, встановлюються величини коефіцієнтів вирівнювання.

У Декреті Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори" та Законі України "Про систему оподаткування" визначено перелік місцевих податків і зборів, а також основні положення механізму їх справляння, граничні ставки і права органів місцевого самоврядування щодо їх запровадження.

Законодавча база дає можливість виділити такі основні принципи організації місцевих фінансів, що передбачають:

- обов'язкове розмежування функцій і повноважень між державною владою та місцевим самоврядуванням;
- чіткий поділ дохідних джерел, а також видатків між державним і місцевими бюджетами;
- надання відповідних власних дохідних джерел місцевому самоврядуванню;
- самостійність у формуванні та використанні фінансових ресурсів;
- державну фінансову підтримку територіальних громад, проведення фінансового вирівнювання;
- стимулювання збільшення доходів як державного, так і місцевих бюджетів;
- раціональне й економне використання матеріальних і фінансових ресурсів;
- здійснення постійного контролю за використанням наявних ресурсів;
- гласність та відкритість у формуванні та використанні фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Головним призначенням місцевих фінансів є забезпечення фінансовими ресурсами діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язаної із здійсненням ними своїх функцій і повноважень; найбільш повне задоволення потреб населення територіальних громад та якісне надання локальних суспільних послуг; формування механізму стимулювання раціонального використання наявних матеріальних і фінансових ресурсів, пошуку додаткових джерел доходів.

Сутність місцевих фінансів як економічної категорії та зміст їх функцій проявляються у складі місцевих фінансових інститутів, до яких належать:

- місцеві бюджети;
- місцеві податки і збори;
- цільові фонди органів місцевого самоврядування;
- комунальний кредит, місцеві позики;
- об'єкти комунальної власності.

Центральне місце у системі місцевих фінансів займають місцеві бюджети, яких сьогодні є понад 12 тисяч. Згідно з Бюджетним кодексом України, місцевими бюджетами визнаються такі: Бюджет АРК, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах, та бюджети місцевого самоврядування. У свою чергу бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та об'єднань. У місцевих бюджетах зосереджується десь біля 30% бюджетних ресурсів держави.

Органи місцевого самоврядування мають самостійні права на запровадження місцевих податків і зборів, встановлення розмірів ставок і надання пільг окремим категоріям платників.

Законодавчими актами 1990-1992 років було передбачено право органів місцевого самоврядування утворювати і використовувати позабюджетні фонди. Сьогодні згідно з Бюджетним кодексом України створення позабюджетних фондів не допускається.

Чинним законодавством передбачено можливість створення місцевими радами комунальних банків та інших фінансово-кредитних установ. Проте серед більш ніж 180 банків України немає жодного, утвореного за участю органів місцевого самоврядування.

Найбільш поширеною формою залучення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є випуск місцевих позик. В Україні випуск місцевих позик поки що не є систематичним і трапляється епізодично.

У розпорядженні органів місцевого самоврядування перебуває рухоме і нерухоме майно, земля, природні ресурси, підприємства, установи і організації, житловий фонд, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, та ін. Більшість об'єктів утримується за рахунок місцевих бюджетів. Суб'єкти господарювання комунальної форми власності є платниками як загальнодержавних так і місцевих податків і зборів, що наповнюють дохідну частину місцевих бюджетів.

1.6. Проблеми становлення і розвитку місцевих фінансів в Україні

Система місцевих фінансових інститутів в Україні ще не має завершеного характеру і перебуває в стадії становлення. Для цієї системи ще не властива така найважливіша ознака будь-якої системи, як цілісність. Не зовсім сформована структура системи місцевих фінансових інститутів. Як наслідок, місцеві фінанси України поки що не забезпечують можливості реалізації функцій і завдань, які покладаються на місцеві органи влади. Тобто, становлення місцевих фінансів України неможливе без формування структурованої й цілісної системи місцевих фінансових інститутів.

Надання цілеспрямованості системі місцевих фінансових інститутів – невідкладна потреба, і її належить забезпечити на основі створення відповідної правової бази.

Для цього необхідно, по-перше, законодавчо встановити, що метою діяльності виконавчої влади та місцевого самоврядування є надання громадських послуг та визначити їх кількісні характеристики. По-друге, забезпечити самостійність місцевих органів влади та місцевого самоврядування у формуванні доходів для виконання громадських послуг. По-третє, створити правові передумови для формування структури місцевих фінансових інститутів, які за конкретних умов будуть найбільш ефективними.

Тільки за цих умов може бути повною мірою використано потенціал місцевих фінансів, які, на відміну від державних, мають забезпечити особливі й специфічні місцеві

інтереси, що не може бути враховано центральною владою і реалізовано через державні фінанси.

Отже, для ефективного функціонування місцевих фінансів необхідно вирішення таких основних проблем:

- подальше узгодження законодавства України з положеннями Бюджетного кодексу;
- забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів за різними бюджетної системи держави;
- удосконалення визначення соціально-економічних пріоритетів та пріоритетів бюджетного фінансування, концентрації бюджетних коштів на найбільш важливих соціально-економічних програмах;
- подальша оптимізація та раціоналізація мережі закладів та установ, які фінансуються з місцевих бюджетів, з метою підвищення ріння та якості послуг, які надаються громадянам;
- створення економічно та фінансово самодостатніх територіальних громад;
- удосконалення механізму врегулювання міжбюджетних відносин між рівнями місцевих бюджетів;
- надання стимулів місцевим органам влади до підвищення обсягу своїх надходжень до бюджетів.

Запитання для самоконтролю

1. Які існують теорії місцевого самоврядування?
2. Назвіть характерні особливості місцевих фінансів?
3. Охарактеризуйте структуру фінансових ресурсів місцевого самоврядування в Україні.
3. Визначте основні функції місцевих фінансів.
5. Яку роль відіграють місцеві фінанси в економічній системі держави.
6. Назвіть принципи організації місцевих фінансів?
8. Що входить до складу системи місцевого самоврядування в Україні?
8. Що входить до складу місцевих фінансових інститутів?
9. Які проблеми необхідно вирішити для ефективного функціонування місцевих фінансів?

Тестові завдання

1. Категорія «місцеві фінанси» - це:
  - а) сукупність фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування;
  - б) місцеве господарство адміністративно-територіальних одиниць;
  - в) система економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань;
  - г) сукупність матеріальних засобів, які надаються в розпорядження адміністративно-територіальних одиниць.
2. Функції які виконують місцеві фінанси:

- а) інструмент регулювання соціального та економічного розвитку територій;
- б) контрольна, розподільча; в) інструмент економічного зростання;
- г) фіскальна.

3. До складу місцевих фінансових інститутів не належать:

- а) місцеві бюджети; б) державний бюджет;
- в) комунальний кредит; г) підприємства комунальної власності.

4. До складу системи місцевого самоврядування в Україні не включаються:

- а) територіальні громади; б) сільські, селищні, міські ради;
- в) сільські, селищні, міські голови; г) обласні, районні державні адміністрації.

5. До основних складових ролі місцевих фінансів не відноситься:

- а) забезпечення обороноздатності країни;
- б) забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування;
- в) реалізація завдань державної регіональної політики;
- г) вирішення соціальних, демографічних, екологічних, національних та інших проблем регіонів.

6. Коли в Росії відбулося організаційне оформлення інституту місцевого самоврядування:

- а) в результаті кріпосної реформи 1861 р.; б) після земської реформи 1864 р.;
- в) під час Першої світової війни;

7. Яка хронологія в прийнятті нормативних актів, що регламентують функціонування місцевих фінансів:

а) Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Бюджетний кодекс України, Закон України «Про Державний бюджет України» на поточний рік;

б) Конституція України, Бюджетний кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про Державний бюджет України» на поточний рік;

в) Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про Державний бюджет України» на поточний рік, Бюджетний кодекс України;

г) Бюджетний кодекс України, Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про Державний бюджет України» на поточний рік, Бюджетний кодекс України?

8. Розподільча функція місцевих фінансів реалізовується в:

а) порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить процес забезпечення їх фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на місцеве самоврядування функцій і завдань;

б) діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів та спрямуванні на забезпечення передбачених пропорцій розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, їх цільове і економне використання;

в) створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування стають безпосередньо зацікавленими в збільшенні обсягів доходів бюджетів, додатковому

залученні надходжень, як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних доходів, ефективному використанні фінансових ресурсів, які поступають у їх розпорядження;

г) усі відповіді правильні.

9. Контрольна функція місцевих фінансів реалізовується в:

а) порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить процес забезпечення їх фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на місцеве самоврядування функцій і завдань;

б) діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні і складанні звіту про виконання місцевих бюджетів та спрямуванні на забезпечення передбачених пропорцій розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, їх цільове і економне використання;

в) створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування стають безпосередньо зацікавленими в збільшенні обсягів доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних доходів, ефективному використанні фінансових ресурсів, які поступають у їх розпорядження;

г) усі відповіді правильні.

10. Стимулююча функція місцевих фінансів реалізовується в:

а) порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, цільових фондів органів місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить процес забезпечення їх фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на місцеве самоврядування функцій і завдань;

б) діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді і затвердженні, а також виконанні й складанні звіту про виконання місцевих бюджетів та спрямуванні на забезпечення передбачених пропорцій розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, їх цільове і економне використання;

в) створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування стають безпосередньо зацікавленими в збільшенні обсягів доходів бюджетів, додатковому залученні надходжень як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних доходів, ефективному використанні фінансових ресурсів, які поступають у їх розпорядження;

г) усі відповіді правильні.

11. Місцеві фінанси в економічній системі держави використовуються як інструмент:

а) перерозподілу валового внутрішнього продукту;

б) державного регулювання розвитку територій;

в) державної регіональної політики;

г) усі відповіді правильні.

12. У якому нормативному документі визначено склад загального і спеціального фондів місцевих бюджетів, взаємовідносини між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами, обсяги та особливості перерахування міжбюджетних трансфертів, додаткові положення, які регламентують бюджетний процес:

а) Конституції України;

- б) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- в) Бюджетному кодексі України;
- г) Щорічних законах «Про Державний бюджет України»?

Тема 2. Місцеві бюджети – визначальна ланка місцевих фінансів

План

- 2.1. Етапи розвитку місцевих бюджетів України.
- 2.2. Місцеві бюджети в бюджетній системі сучасної України.
- 2.3. Місце і роль місцевих бюджетів у бюджетній системі України.
- 2.4. Доходи місцевих бюджетів.
- 2.5. Місцеві податки і збори в доходах місцевих бюджетів.
- 2.6. Видатки місцевих бюджетів.
- 2.7. Інвестиційна складова місцевих бюджетів.

2.1. Етапи розвитку місцевих бюджетів України

Місцеві бюджети займають одне з центральних місць в економічній системі держави. В них зосереджується значна частина державних фінансових ресурсів, які є найбільш чисельною ланкою бюджетної системи та відіграють важливу роль у перерозподілі валового національного продукту, фінансуванні державних видатків, насамперед соціальної спрямованості.

Етапи розвитку місцевих бюджетів України можна представити так:

З 1864 по 1917 роки вперше оформлено земства, яким було визначено напрямки використання коштів, доходних джерел, формування місцевого оподаткування.

1918-1930р - відновлено інститути місцевих фінансів, законодавчо оформлено місцеві бюджети, впорядковано місцеве оподаткування, виписано процедури бюджетного процесу, вдосконалено структуру доходів та видатків, визначено механізм надання субсидій

1930-1959р. - поряд із зростанням обсягів місцевих бюджетів збільшилась їх залежність від державно бюджету, а згодом і включення місцевих бюджетів до державного бюджету, скорочення переліку місцевих податків і зборів.

1960-1990р. - послаблено централізоване управління, проведена економічна реформа, розширено права місцевих рад, проведено зміни у структурі доходів і бюджетному процесі, використано госпрозрахунковий та нормативний метод у бюджетному плануванні.

1990р. – сучасний період - відновлено місцеве самоврядування, законодавчо врегламентовано бюджетні відносини, система оподаткування, бюджетного регулювання, ухвалено Бюджетний кодекс України.

2.2. Місцеві бюджети в бюджетній системі сучасної України

Відповідно до Бюджетного кодексу України - бюджет - це план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України та Автономної Республіки Крим і органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Особливістю місцевих бюджетів є те, що вони:

- відображають певну, чітко обмежену, частину грошових відносин, які функціонують на окремій території;

- забезпечують матеріальну незалежність органів місцевого самоврядування і безпосередньо їм підпорядковані;

- усі їхні ланки органічно пов'язані не тільки між собою, а й з установами та підприємствами всіх форм власності, які функціонують на території регіону.

Отже, місцеві бюджети як економічна категорія відображають грошові відносини, що виникають між місцевими органами самоврядування та суб'єктами розподілу створеної вартості в процесі формування територіальних фондів для соціально-економічного розвитку регіонів та поліпшення добробуту їх населення.

Бюджетним кодексом України визначена нова структура побудови місцевих бюджетів, яка представлена на рис. 2

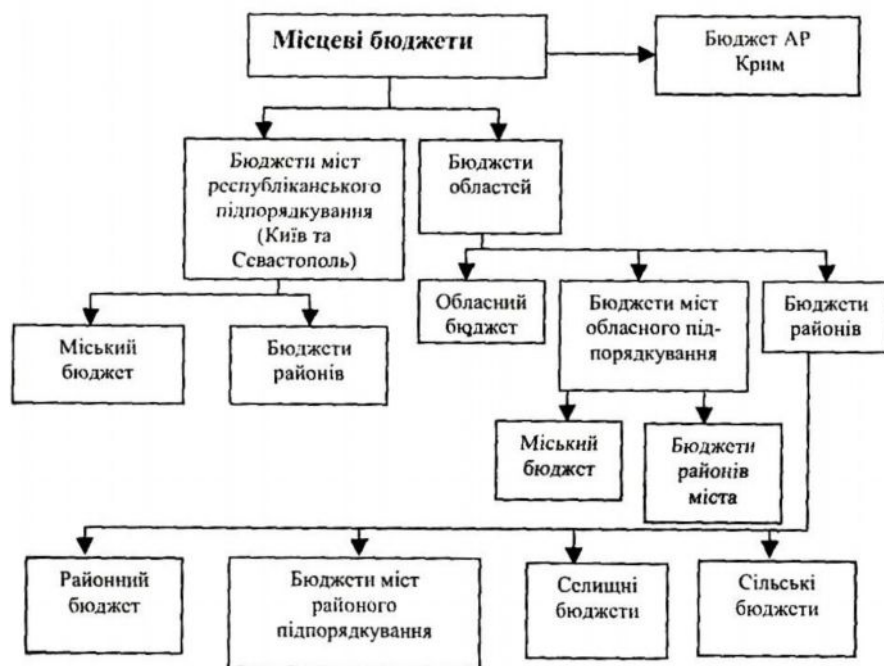

Рис. 2. Структура місцевих бюджетів України.

У кожній країні місцеві бюджети є найбільш чисельною ланкою бюджетної системи. В Україні нараховується 12213 місцевих бюджетів, до яких входить : 1- бюджет Автономної Республіки Крим; 2 - бюджети міст Києва і Севастополя, що мають статус міст державного значення; 24 – обласні бюджети; 453 – міських бюджетів; 83 – районні у містах бюджети; 488 – районні бюджети; 887 – селищних бюджетів; 10275 – сільські бюджети.

В основу бюджетного устрою в Україні, відповідно до Бюджетного кодексу, покладено такі принципи:

- єдності бюджету, що означає існування єдиного рахунка доходів і видатків кожної ланки бюджетної системи;

- збалансованості – повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період;

- самостійності – Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними

- повноти – включенню до складу бюджетів підлягають усі надходження та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

- обґрунтованості – бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного й соціального розвитку держави та розрахунках надходжень і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;
- ефективності – при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу прагнуть досягти запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів;
- субсидіарності — розподіл видатків між Державним та місцевими бюджетами має ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача;
- цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються лише на цілі, визначені бюджетними призначеннями;
- справедливості та неупередженості – ґрунтується на засадах справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами й територіальними громадами;
  - публічності та прозорості — Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються відповідними радами, які приймають рішення щодо звіту про їх виконання;
  - відповідальності учасників бюджетного процесу — кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

2.3 Місце і роль місцевих бюджетів у бюджетній системі України

Доходи і видатки місцевих бюджетів сьогодні складають майже 12% від виробленого в країні ВВП.

Місцеві бюджети, відповідно до бюджетного кодексу поділяються на загальний та спеціальний фонди.

Загальний фонд включає всі доходи бюджету, крім доходів, що призначені для зарахування до спеціального фонду.

До спеціального фонду входять: бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень; гранти, або вартісне надходження дарунків, одержаних розпорядниками коштів на конкретну мету; різницю між доходами та видатками спеціального фонду; плата за послуги, що надаються бюджетними установами та інше.

Особливе призначення місцевих бюджетів пов'язується з соціально-економічним розвитком. Із місцевих бюджетів фінансуються 60% видатків на соціально-культурні заходи, 20% охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт, засоби масової інформації. Повністю утримуються об'єкти житлово-комунального господарства, а також державне управління. За кошти місцевих бюджетів проводяться видатки на заходи підвищення життєвого рівня населення, виплачуються допомоги окремим категоріям громадян тощо.

Постійно зростають видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення населення, у тримання об'єктів культури, фізичної культури і

спорту, засобів масової інформації, земельних ресурсів, водне, лісове і рибне господарство, мисливство, благоустрій міст.

За допомогою місцевих бюджетів реалізуються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей народного господарства, здійснюється підтримка вітчизняних виробників, фінансуються заходи з підвищення життєвого рівня населення, створення нових робочих місць, з реабілітації та працевлаштування інвалідів, виплачуються допомоги незаконно депортованим особам, біженцям, реабілітованим. За кошти місцевих бюджетів проводяться превентивні, оздоровчі, спортивні та культурні заходи.

Місцеві бюджети займають важливе місце в економічній системі кожної держави, їх роль і значення безпосередньо зумовлені типом економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку (рис.3).

Основними складовими багатопланової ролі місцевих бюджетів є те, що вони виступають : важливим чинником економічного розвитку і фінансової стабільності; інструментом макроекономічного регулювання; важелем здійснення перерозподільчих процесів; фінансовою базою місцевого самоврядування; інструментом реалізації державної регіональної політики; планами формування і використання фінансових ресурсів територіальних утворень; основним важелем фінансового вирівнювання; головним джерелом фінансових ресурсів для утримання і розвитку місцевого господарства, вирішення місцевих проблем; з їх допомогою реалізуються перспективні цілі національного розвитку і загальнодержавних програм, проводиться фінансування державних видатків; місцевим бюджетам належить важлива роль у забезпеченні конституційних гарантів, вирішенні соціальних проблем, піднесення рівня добробуту населення.

Рис.3. Суспільна роль місцевих фінансів.

2.4. Доходи місцевих бюджетів

Ключову роль у становленні системи самостійних місцевих бюджетів відіграють їх доходи та способи, на основі яких вони формуються.

Доходами бюджету є кошти, що надходять у постійне користування на безповоротній основі. Вони забезпечують стабільність бюджету і фінансування видатків. В останні роки частка доходів місцевих бюджетів у загальнодержавних ресурсах становить 30 – 40%.

З ухваленням Бюджетного кодексу України, відповідно до його вимог бюджетної класифікації, доходи місцевих бюджетів поділяються на чотири розділи:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти.

Основними джерелами доходів місцевих бюджетів є податкові та неподаткові надходження і трансферти. Доходи від операцій з капіталом не мають суттєвого значення для місцевих бюджетів.

Відповідно до чинного порядку розрахунку дотацій вирівнювання доходи діляться на власні та закріплені.

Власні доходи місцевих бюджетів України - це доходи, що формуються і повністю залишаються на території, підвідомчій відповідному місцевому органу влади згідно з його рішенням і не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

Ці доходи призначені для забезпечення видатків, які в межах чинного законодавства повністю передані на розгляд місцевих органів влади. Склад власних доходів так званого «другого кошика» визначено у ст. 69 Бюджетного кодексу.

Таблиця 1. Склад власних доходів місцевих бюджетів України.

Власні доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів
1. Місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування
2. 100 % плати за землю для бюджетів міст Києва і Севастополя; 75 % плати за землю для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення; 60 % плати за землю для бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань
3. Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у частині, що зараховується до відповідного бюджету
4. Надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами
5. Податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
6. Надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади
7. Плата за забруднення навколишнього природного середовища у частині, що зараховується до відповідного бюджету
8. Кошти від відчуження комунального майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у комунальній власності
9. Фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
10. Плата за оренду майнових комплексів, що знаходяться у комунальній власності
11. Надходження від місцевих грошово-речових лотерей
12. Плата за гарантії, надані органами місцевого самоврядування
13. Гранти та дарунки у вартісному обрахунку
14. Власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів відповідного бюджету
15. Податок на прибуток підприємств комунальної власності
16. Платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення
17. Інші надходження, передбачені законом

Закріпленими є доходи, які на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному обсязі або у визначеній, єдиній для усіх бюджетів частині та

враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Закріплені доходи місцевих бюджетів є основою для визначення податкової спроможності території. Їх обсяги впливають на розміри бюджетних трансфертів, які надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України. За своєю сутністю це загальнодержавні податки, збори або доходи, які традиційно формують дохідну частину місцевих бюджетів.

Доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування «перший кошик» та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів визначені у ст. 64 Бюджетного кодексу.

Таблиця 2. Склад закріплених доходів місцевих бюджетів України

Закріплені доходи бюджетів місцевого самоврядування, що враховуються при визначенні обсягів між бюджетних трансфертів
1. Податок з доходів фізичних осіб: до бюджетів міст Києва та Севастополя — 100 %, бюджетів міст республіканського (в Автономній Республіці Крим) і обласного значення — 75 %, до бюджетів міст районного значення, сіл, селищ та їх об'єднань — 25 % від загального обсягу податку, що справляється на їх території
2. Державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам
3. Плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад
4. Плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад
5. Плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад
6. Надходження адміністративних штрафів, які накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями
7. Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам

Відповідно до чинної бюджетної практики, найбільш вагому частку закріплених доходів складає податок з доходів фізичних осіб, надходження від якого розподіляються між місцевими бюджетами.

Таблиця 3. Розподіл надходжень податку з доходів фізичних осіб

Бюджети територіальних громад	Надходження податку		
Міста Київ та Севастополь	100 % у кошик власних доходів		
Міста республіканського та обласного значення	75 % у кошик власних доходів	25 % до бюджетів АРК, областей	
Міста районного значення, селища, села та їх об'єднання	25 % у кошик власних доходів	50 % до районного бюджету	25 % до бюджетів АРК, областей

Власні й закріплені доходи у більшості випадків виявляються недостатніми для фінансування витрат органів місцевого самоврядування, тому для збалансування місцевих бюджетів використовуються офіційні трансферти. Крім того, трансферти надаються відповідно до передачі чи делегування функцій органів державної виконавчої влади місцевому самоврядуванню, яке, згідно з вимогами законодавства, має супроводжуватися передачею необхідних фінансових ресурсів. Метою надання трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету України є також фінансове вирівнювання.

Згідно з Бюджетним кодексом України застосовуються такі види між-бюджетних трансфертів:

- дотації вирівнювання;
- субвенції;
  - кошти, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;
- інші дотації.

Склад податкових та неподаткових надходжень доходів місцевих бюджетів України представлено в таблиці 4.

Таблиця 4 . Склад податкових та неподаткових надходжень

Податкові надходження:
Податок з доходів фізичних осіб
Податок на прибуток з підприємств
Податок з власників транспортних засобів
Плата за землю
Акцизний збір з вироблених в Україні товарів
Плата за ліцензії на певні види підприємницької діяльності
Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності
Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності
Фіксований сільськогосподарський податок
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва

Інші податкові надходження
Неподаткові надходження
Доходи від власності та підприємницької діяльності
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу
Штрафи та фінансові санкції
Інші неподаткові надходження
Власні надходження бюджетних установ

Основні напрями зміцнення доходної бази місцевих бюджетів:

- збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів, посилення фіскального значення місцевих податків і зборів;
- сприяння розвитку малого й середнього бізнесу;
- збільшення доходів від місцевого господарства, забезпечення прибутковості комунальних підприємств;
- реформування житлово-комунального господарства та ліквідація його дотаційності;
- зменшення частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів;
- пошук альтернативних джерел власних доходів;
- активне використання місцевих позик як доходного джерела місцевих бюджетів;
- посилення зацікавленості у додатковому одержанні доходів - для бюджетів міст районного значення, селищ і сіл;
- вдосконалення діючого порядку стимулювання перевиконання запланованих показників доходів загального фонду Державного бюджету;
- забезпечення економного й цільового використання бюджетних коштів;
- оперативний контроль з боку місцевих фінансових органів за формуванням і використанням коштів місцевих бюджетів.

2.5. Місцеві податки і збори в доходах місцевих бюджетів

Місцеві ради (сільські, селищні, міські) відповідно до визначеного переліку, запроваджують на своїй території місцеві податки і збори, визначають механізм їхнього справляння та порядок сплати. Перелік податків і зборів, платники, об'єкт оподаткування та граничні ставки наведені в таблиці №5.

Структура надходжень місцевих податків і зборів нераціональна, оскільки 3/4 усіх надходжень забезпечують лише комунальний податок та ринковий збір.

Таблиця 5. Механізм місцевого оподаткування в Україні

Вид платежу	Платники	Об'єкт оподаткування	Граничні ставки
Місцеві податки			
З реклами	Юридичні особи та громадяни	Вартість послуг за встановлення та розміщення реклами	- 0,1% вартості послуг за розміщення одноразової реклами; - 0,5% - з реклами на тривалий час
Комунальний	Юридичні особи, крім бюджетних, планово-дотаційних, сільськогосподарських підприємств	Середньоспискова чисельність працівників	10% НМДГ у місяць за кожного середньоспискового працівника
Місцеві збори			
За паркування автотранспорту	Юридичні та фізичні особи	Одна година паркування	- 3% НМДГ - у спеціально обладнаних місцях - 1% НМДГ- у відведених місцях
Ринковий	Юридичні та фізичні особи	За кожний день торгівлі - За кожне місце	- 0,05-0,15 НМДГ для фізичних осіб - 0,2-2 НМДГ для юрид. осіб
Курортний	Фізичні особи	Перебування в курортній місцевості	10% НМДГ
За участь у бігах на іподромі	Юридичні та фізичні особи	Кожен кінь, виставлений на змагання	3 - НМДГ
За виграш на бігах на іподромі	Особі, які виграли	Сума виграшу	6% суми виграшу
З осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі	З учасників	Плата за участь у грі	5% від суми плати
За право використання місцевої символіки	Юридичні та фізичні особи	Вид символіки	з юридичних осіб - 0,1% вартості продукції, робіт, послуг для громадян-підприємців 5НМДГ

За право проведення кіно- і телезйомок	Комерційні кіно-і теле-організації	Сума затрат на проведення додаткових заходів	Не більше від фактичних витрат
За право проведення місцевих аукціонів, учасника конкурентного розпродажу і лотерей	Юридичні та фізичні особи	Вартість заявлених товарів або сума, на яку випускається лотерея	0,1% вартості За лотереї – не більше 3 НМДГ з учасників
За видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг	Юридичні особи та громадяни	Плата за оформлення та видачу дозволу	20 НМДГ; для суб'єктів, які постійно ведуть торгівлю в спеціальних місцях 1 НМДГ на день – за одноразову торгівлю
З власників собак	Громадяни	За кожного собаку	10% НМДГ за рік

Основні недоліки місцевого оподаткування в Україні:

- незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів;
- вузький перелік місцевих податків і зборів;
- відсутність самостійних прав в органів місцевого самоврядування щодо запровадження на своїй території власних місцевих податків і зборів;
- відсутність взаємозалежності між рівнем громадських послуг, які надаються на певній території, з податковими зусиллями населення;
- зволікання із запровадженням суто місцевого податку — на нерухоме майно;
- нерозвинутість податків, які відображають політику місцевого самоврядування.

Справляння місцевих податків відповідно до чинного законодавства повинно забезпечити виконання таких вимог:

- достатні обсяги надходжень та справедливий розподіл коштів;
- одержання податкових надходжень з місцевих баз оподаткування;
- відповідність між економічним розвитком і надходженнями місцевих податків і зборів;
- складність ухилення від сплати податків;
- невеликі адміністративні та виконавські витрати;
- рівновага між споживанням місцевих послуг і податковим тягарем;
- підзвітність у витрачання коштів, які надходять від місцевих податків;
- гнучка система ставок місцевих податків і зборів;
- місцеві органи самоврядування повинні мати право встановлювати ставки одного або двох найголовніших місцевих податків.

Напрями реформування місцевого оподаткування в Україні зводяться до:

- піднесення фіскальної ролі місцевих податків і зборів;

- надання окремим місцевим податкам статусу загальнодержавних податків і зборів;
- перенесення акценту в місцевому оподаткуванні на податки з доходів населення, на прибуток підприємств та нерухомість;
- запровадження податку на нерухомість і віднесення його до складу місцевих;
- надання самостійних прав органам місцевого самоврядування в місцевому оподаткуванні;
- розвиток місцевих податків і зборів, які відображають політику органів місцевого самоврядування в галузі зайнятості, соціального захисту населення, охорони навколишнього природного середовища.

2.6 Видатки місцевих бюджетів

Відповідно до Бюджетного кодексу України, видатки бюджетів поділяються на:

- необхідні для забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України;

- які визначаються функціями держави та можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у т.ч. за рахунок трансфертів з Державного бюджету України;

- спрямовані на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер. Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у т.ч. за рахунок трансфертів з Державного бюджету України.

Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами встановлені, виходячи з повноти надання послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Вони поділяються на такі:

1. Видатки на забезпечення бюджетних установ та заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і які максимально наближені до споживачів. Такі видатки фінансуються з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

2. Видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих законодавством для всіх громадян України. Фінансуються з бюджетів міст республіканського (Автономної Республіки Крим) та міст обласного значення, а також районних бюджетів.

3. Видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян або фінансування програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України. Фінансуються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.

У контексті нового механізму організації міжбюджетних відносин видатки місцевих бюджетів поділяються на дві групи:

- ті, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів;
- ті, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Перша група видатків відповідає повноваженням, які органи державної влади делегують органам місцевого самоврядування.

Друга група видатків - власним повноваженням місцевого самоврядування.

Основні видатки першої групи:

- ведення державного земельного кадастру;
- проведення експертизи новозбудованих об'єктів;
- організація охорони, реставрації і використання пам'ятників архітектури й містобудування, природних ландшафтів;
- організація прикордонної (прибережної) торгівлі;
- проведення оплачуваних громадських робіт для осіб, зареєстрованих як безробітних;
- інші, що визначаються щорічними законами про Державний бюджет України.

Друга група - це видатки на:

- місцеву пожежну охорону;
- позашкільну освіту;
- соціальний захист та соціальне забезпечення (програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї; місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення);
- місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
- культурно-мистецькі програми місцевого значення;
- програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;
- місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;
- типові проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури місцевого значення;
- транспорт, дорожнє господарство (регулювання цін на послуги метрополітену; експлуатація дорожньої системи місцевого значення; будівництво, реконструкція та утримання доріг місцевого значення);
- заходи з організації рятування на воді;
- обслуговування боргу органів місцевого самоврядування;
- програми природоохоронних заходів місцевого значення;
- управління комунальним майном;
- регулювання земельних відносин;
- інші програми, затверджені місцевою радою.

Видатки місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, уніфіковані і розмежовані між такими групами місцевих бюджетів:

- бюджети сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- районні бюджети, бюджети міст республіканського (Автономної Республіки Крим) та міст обласного значення;
- бюджет Автономної Республіки Крим та обласні бюджети.

Структура видатків місцевих бюджетів протягом останніх років засвідчує їх чітко окреслену соціальну спрямованість. Тобто значну частку в структурі видатків займають витрати на соціальний захист і соціальне забезпечення, утримання об'єктів соціально-культурної сфери. На ці цілі витрачається майже 3/4 усіх коштів місцевих бюджетів України.

Бюджетний кодекс України передбачає, що внутрішня будова і державного і місцевих бюджетів складається із загального та спеціального фондів.

У загальному фонді акумулюються кошти, які мають загальнодержавний характер і підлягають подальшому перерозподілу. У спеціальному фонді зосереджуються кошти, які не підлягають перерозподілу і використовуються за цільовим призначенням.

У складі місцевих бюджетів обов'язково виділяють бюджет розвитку, який є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів. У ньому зосереджені бюджетні ресурси, призначені для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності.

2.7. Інвестиційна складова місцевих бюджетів

Поставлена в Україні мета – формування інвестиційно-іноваційної моделі розвитку - потребує відповідних фінансових ресурсів. Центральне місце у цьому займають бюджетні кошти. Необхідність здійснення інвестицій зумовлена такими моментами:

- для надання суспільних послуг населенню потрібна відповідна матеріальна база;
- окремі категорії інвестицій є збитковими для приватних інвесторів, але необхідні для населення, тому їх фінансування бере на себе держава;
- здійснення інвестицій у прибуткові державні та комунальні об'єкти – реальна можливість залучення до бюджетів додаткових ресурсів.

У складі місцевих бюджетів обов'язково виділяють бюджет розвитку, який є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів. У ньому зосереджені бюджетні ресурси, призначені для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності: фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення, фінансування структурної перебудови народного господарства, субсидії та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Щодо місцевих бюджетів обсяг капітальних видатків протягом минулих років значно зріс. За останні п'ять років капітальні видатки збільшилися майже у чотири рази. Однак сам факт збільшення капіталовкладень не може свідчити про їх достатність для забезпечення потреб місцевого самоврядування.

До бюджету розвитку належать доходи та видатки місцевого бюджету, що утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази.

Питання формування і використання бюджетів розвитку визначені у Бюджетному кодексі України.

Надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів здійснюється за рахунок таких джерел:

- коштів від відчуження майна, яке знаходиться в комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення;
- надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї)

господарських товариств, що знаходяться у власності територіальної громади;
- коштів від повернення позик, які надавалися з відповідного місцевого бюджету до набрання чинності Бюджетного кодексу України, та відсотків, сплачених за користування позиками;

- коштів, які передаються з іншої частини місцевого бюджету;
- позик, які здійснюють місцеві ради;
- субвенцій з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів.

До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

- погашення основної суми боргу Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування (крім боргу за короткостроковими позичками, отриманими на покриття тимчасових касових розривів у процесі виконання місцевих бюджетів);

- капітальні вкладення;

- внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності.

Отже, в основу процесу формування і використання бюджетів розвитку місцевих бюджетів закладено інвестиційну спрямованість, що створює можливості їх використання для вирішення першочергових проблем розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Запитання для самоконтролю

1. Які бюджети належать до місцевих в Україні?
2. Що відноситься до доходів місцевих бюджетів?
3. Що відноситься до складу власних доходів місцевих бюджетів?
4. Які видатки не фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів?
5. На які потреби використовуються кошти бюджету розвитку місцевих бюджетів?
6. Що відноситься до джерел бюджету розвитку місцевих бюджетів?
7. Які місцеві податки і збори існують в Україні?
8. Що входить до складу закріплених доходів місцевих бюджетів?

Тестові завдання.

1. До місцевих бюджетів в Україні належать:
а) обласні бюджети; б) районні бюджети;
в) бюджети місцевого самоврядування; г) всі відповіді правильні.
2. Які види бюджетів відносяться до бюджетів місцевого самоврядування:
а) бюджети територіальних громад сіл;
б) обласні та районні бюджети;
в) бюджети районів у містах;
г) бюджет Автономної Республіки Крим?
3. Доходи місцевих бюджетів поділяються на:
а) загальнодержавні і місцеві;
б) податкові, неподаткові, доходи від операцій з капіталом, трансферти;
в) власні і закріплені; г) постійні і тимчасові.
4. До складу власних доходів місцевих бюджетів не належить:
а) державне мито;

- б) плата за забруднення навколишнього середовища;
  - в) податок на промисел;
  - г) податок з власників транспортних засобів.
5. Які видатки не фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів:
- а) видатки для забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства;
  - б) видатки, які визначаються функціями держави (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення тощо);
  - в) видатки на реалізацію прав та обов'язків місцевого самоврядування;
  - г) усі відповіді правильні?
6. З яких місцевих бюджетів здійснюються видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і які розташовані найближче до споживачів (І група):
- а) з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;
  - б) з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення;
  - в) з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань;
  - г) з районних бюджетів?
7. З яких місцевих бюджетів здійснюються видатки на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України (ІІ група):
- а) з бюджетів міст Києва та Севастополя;
  - б) з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів;
  - в) з Державного бюджету України;
  - г) з бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, а також районних бюджетів?
8. На які потреби не використовуються кошти бюджету розвитку місцевих бюджетів:
- а) на погашення боргу місцевого самоврядування;
  - б) на фінансування поточних потреб органів місцевого самоврядування;
  - в) на фінансування інвестиційних проектів;
  - г) на внески в статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності?
9. Не є джерелами бюджету розвитку місцевих бюджетів:
- а) надходження від місцевих податків та зборів;
  - б) кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності;
  - в) субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів;
  - г) запозичення, які здійснюють місцеві ради.
10. Які з названих податків і зборів не відносяться до місцевих:
- а) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва;
  - б) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
  - в) комунальний податок;
  - г) ринковий збір?
11. До складу закріплених доходів місцевих бюджетів не належить:
- а) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів

(автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад;

б) місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування;

в) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва в частині, що належить відповідним бюджетам;

г) надходження адміністративних штрафів, які накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями.

12. Бюджет розвитку місцевих бюджетів - це:

а) складова частина спеціального фонду місцевих бюджетів, в якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для проведення поточної діяльності;

б) складова частина загального фонду місцевих бюджетів, в якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для проведення поточної діяльності;

в) складова частина спеціального фонду місцевих бюджетів, в якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності;

г) складова частина загального фонду місцевих бюджетів, в якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності.

Тема 3. Фінансові ресурси місцевого самоврядування

План

- 3.1. Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування.
- 3.2. Склад фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.
- 3.3. Місцеві позики в Україні.
- 3.4. Позабюджетні і цільові фонди.

3.1 Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування – одна з головних підвалин демократичної системи управління. У здійсненні функцій і завдань, які покладаються на органи місцевого самоврядування, вирішальне значення має їх самостійність і фінансова незалежність.

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування - це незалежність їх від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення їх вирішення відповідними

Головною ознакою фінансової незалежності є володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

Домінантами фінансової незалежності в чинному законодавстві є:

- самостійність органів місцевого самоврядування в питаннях затвердження і виконання місцевих бюджетів;
- внесення змін до місцевих бюджетів;
- встановлення місцевих податків і зборів та їх ставок у межах, визначених законодавством;
- надання пільг із місцевих податків і зборів;
- випуск місцевих позик, лотерей та інших цінних паперів;
- отримання позичок у фінансово-кредитних установах;
- передача коштів для виконання спільних проектів і програм та утримання об'єктів спільного користування з одного місцевого бюджету до інших;
- розпорядження комунальним майном;
- встановлення в порядку і в межах, визначених законодавством, тарифів на послуги, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності;
- створення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ.

Підґрунтям правової та організаційної самостійності органів місцевого самоврядування є матеріальна і фінансова основи, до яких належить:

- Рухоме та нерухоме майно, яке перебуває в комунальній власності;
- Позабюджетні (в т.ч. валютні) фонди;
- Цільові фонди органів місцевого самоврядування;
- Земля та інші природні ресурси, що є в комунальній власності;
- Об'єкти спільної власності територіальних громад, якими управляють районні та обласні ради;
- Інші кошти.

Вирішальне значення для забезпечення матеріальної і фінансової основи у більшості випадків мають доходи місцевого бюджету. Місцеві органи самоврядування позбавлені права на створення позабюджетних цільових і валютних фондів.

Місцеві позики досі не набули в Україні значного поширення через нерегульованість правових та організаційних процедур їх розміщення та обігу, нерозвинутість інфраструктури фондового ринку. У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набуває проблема самостійності місцевих бюджетів як визначальної складової фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Бюджетна самостійність – це один з основних принципів побудови бюджетної системи, визначений у Бюджетному кодексі.

Вона забезпечується такими нормами:

- держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування;

- органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також держави;

- за місцевими бюджетами закріплюються відповідні джерела доходів;

- органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування мають право визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України;

- органи місцевого самоврядування мають право самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

3.2. Склад фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Формування фінансових ресурсів відбувається в процесі розподілу, перерозподілу і використання валового внутрішнього продукту. Наявність фінансових ресурсів — необхідна передумова для здійснення процесу розширеного відтворення, задоволення різноманітних суспільних потреб.

Виконання функцій і завдань, покладених законодавством на місцеве самоврядування, безпосередньо залежить від обсягів фінансових ресурсів, які перебувають у їх розпорядженні.

Основними складовими фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є:

доходи місцевих бюджетів,

кошти цільових фондів,

фінансові ресурси підприємств комунальної власності,

благодійні, спонсорські внески, та пожертвування,

інші ресурси, передбачені законодавством.

У залежності від місця формування фінансові ресурси поділяються: на власні – сформовані на території місцевого самоврядування та створені на інших територіях країни, які за допомогою перерозподільчих процесів спрямовуються органам місцевого самоврядування за недостатністю власних коштів.

Провідне місце у складі фінансових ресурсів місцевого самоврядування посідають доходи місцевих бюджетів. Найбільше фіскальне значення для місцевих бюджетів мають загальнодержавні податки та місцеві податки і збори.

У складі доходів від операцій з капіталом найвагомішими є надходження від продажу основного капіталу, землі й нематеріальних активів, що перебувають у комунальній власності.

Цільові (позабюджетні й валютні) фонди місцевих рад так і не стали вагомим елементом фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Згідно з чинним бюджетним законодавством органи державної влади, влади Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування, бюджетні установи не мають права створювати позабюджетні фонди..

Законами про місцеве самоврядування (1990—1997 рр.) передбачалося право випуску місцевих позик органами місцевого самоврядування. Випуск місцевих позик має не систематичний, а епізодичний характер.

Грошово-речові лотереї, випущені за рішеннями органів місцевого самоврядування, також не набули поширення в Україні. З 2002 р в Україні запроваджено державну монополію на випуск та проведення лотерей, припинено практику проведення недержавних лотерей, у тому числі й органами місцевого самоврядування.

Кошти підприємств комунальної власності у складі сукупних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування не відіграють вагомої ролі. Більшість об'єктів комунальної власності є неприбутковими підприємствами й утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Серед позитивних тенденцій останніх років слід зазначити зростання обсягів благодійних, спонсорських внесків і пожертвувань, які надходять до бюджетів території місцевого самоврядування і, зокрема, установ, що утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів.

3.3. Місцеві позики в Україні

Своєчасність здійснення виплат з місцевого бюджету значною мірою залежить від наявності високоліквідних активів. Їх тимчасова відсутність або недостатній обсяг призводять до порушення виконання запланованих заходів. Уникненню даної ситуації значною мірою сприяє використання комунального кредиту.

Комунальний кредит – це сукупність економічних відносин між органами місцевого самоврядування, з одного боку, фізичними та юридичними особами з іншого, при яких місцеве самоврядування частіше виступає як позичальник, рідше — як кредитор.

Основна відмінність між державним і комунальним кредитом полягає в продуктивному характері комунального кредиту. Державні позики випускаються, як правило, з метою покриття бюджетного дефіциту, а місцеві – для здійснення інвестиційних проєктів.

Сьогодні характерною ознакою вітчизняної системи місцевих запозичень є наявність двох основних груп муніципальних позик, що виконують різні функції, але доповнюють одна одну:

— до першої групи належать позики, призначені для покриття тимчасових касових розривів, що виникають під час виконання місцевих бюджетів;

— до другої групи належать запозичення до бюджетів розвитку органів місцевого самоврядування.

Бюджетним кодексом України передбачено такі умови здійснення запозичень:

- Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради можуть здійснювати внутрішні позики (крім позичок на покриття тимчасових касових розривів та позичок з інших бюджетів):

- зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з населенням понад 800 тис.;

- надходження від запозичень Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування перераховуються до бюджету розвитку місцевих бюджетів;

- запозичення здійснюються лише на визначену мету і підлягають обов'язковому поверненню;

- держава не несе відповідальності за зобов'язаннями щодо запозичень до місцевих бюджетів;

- видатки на обслуговування боргу здійснюються за рахунок коштів загального фонду бюджету і не можуть щорічно перевищувати 10 % видатків від загального фонду відповідного місцевого бюджету ;

- за порушення графіка погашення боргу з вини позичальника відповідна рада позбавляється права здійснювати нові запозичення протягом наступних п'яти років.

Досить популярна згідно зі світовою практикою форма місцевих запозичень — грошово-речові лотереї, в Україні нині не використовується; така діяльність є монополією держави.

Основні вимоги до механізму місцевих позик:

- прозорість механізму та неупередженість при виборі виконавців проектів;

- здатність забезпечити акумулювання запланованої суми коштів (тобто дієвість);

- відносно невеликий розмір додаткових витрат за умов отримання найбільшої ефективності;

- вкладання коштів у прибуткові проекти;

- чітке визначення джерел погашення боргу;

- відносно невелика тривалість позики – не більше, ніж період активного використання об'єкта, який споруджується.

Місцеві позики поділяються на:

- загальні – для обслуговування загальних або поточних потреб;

- прибуткові – надаються під конкретний прибутковий проект;

- проектні – для фінансування капіталомістких проектів; погашення проводиться за рахунок місцевих надходжень і держбюджету.

Для вітчизняної практики випуску місцевих позичок найбільш характерними є загальні та проектні позики. На даний час в Україні обсяги залучення місцевих позик незначні.

- в) кошти цільових фондів; г) кошти державного бюджету.
2. Фінансова незалежність місцевого самоврядування - це:
- а) незалежність органів місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем при наявності забезпечення їхнього вирішення відповідними коштами;
- б) незалежність органів місцевого самоврядування від рішень загальнодержавних органів влади;
- в) право органів місцевого самоврядування самостійно приймати рішення в сфері місцевих фінансів;
- г) залежність органів місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем при наявності забезпечення їхнього вирішення відповідними коштами.
3. Які органи влади і управління мають право випускати місцеві позики?
- а) органи місцевого самоврядування; б) Верховна Рада України;
- в) міські ради; г) обласні ради?
4. Комунальний кредит — це:
- а) сукупність економічних відносин між міжнародними фінансовими інститутами та органами місцевого самоврядування, за яких останні виступають у ролі позичальника і кредитора;
- б) сукупність економічних відносин між органами державної влади та управління на місцях, з одного боку, та фізичними і юридичними особами - з другого, при яких перші виступають в якості позичальника, кредитора і гаранта;
- в) сукупність економічних відносин між органами місцевого самоврядування, з одного боку, та фізичними і юридичними особами — з другого, при яких перші виступають в якості частіше всього позичальника, рідше - кредитора;
- г) сукупність фондів грошових засобів, які створюються в процесі розподілу і перерозподілу ВВП і спрямовуються на економічний та соціальний розвиток адміністративно-територіальних одиниць.
5. Що з наведеного не є формою комунального кредиту?
- а) муніципальна позика;
- б) загальнодержавні грошово-речові лотереї;
- в) комунальний банківський кредит;
- г) місцеві грошово-речові лотереї?
6. Залежно від мети випуску, муніципальні позики бувають:
- а) проектні; б) загальні;
- в) прибуткове; г) усі відповіді правильні.
7. Зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення:
- а) до 500 тис. осіб; б) понад 800 тис. осіб;
- в) понад 1 млн. осіб; г) до 100 тис. осіб.
8. Видатки на обслуговування боргу місцевих бюджетів не можуть щорічно перевищувати:
- а) 20% видатків від загального фонду відповідного місцевого бюджету;
- б) 10% видатків від загального фонду відповідного місцевого бюджету;

- в) 50% видатків від загального фонду відповідного місцевого бюджету;
- г) 30% видатків від загального фонду відповідного місцевого бюджету.

9. Що не входить до складу стадій життєвого циклу облігації муніципальної позики:

- а) емісія;
- б) збереження;
- в) розміщення;
- г) обіг.

10. Місцеві фінансові ресурси - це:

а) сукупність засобів, що перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування;

б) сукупність фондів грошових засобів, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП і спрямовуються на економічний та соціальний розвиток адміністративно-територіальних одиниць;

в) сукупність економічних відносин між міжнародними фінансовими інститутами та органами місцевого самоврядування, при яких останні виступають у ролі позичальника і кредитора;

г) сукупність економічних відносин між органами державної влади та управління на місцях, з одного боку, та фізичними і юридичними особами - з іншого, при яких перші виступають в якості позичальника, кредитора і гаранта.

11. Згідно з Бюджетним кодексом України, чи мають право органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України:

- а) так;
- б) ні;
- в) у виняткових випадках, передбачених законодавством;
- г) мали право до 01.01.2000 р.?

12. Згідно з Бюджетним кодексом України, чи мають право органи місцевого самоврядування самостійно розглядати і затверджувати відповідні місцеві бюджети:

- а) так;
- б) ні;
- в) у виняткових випадках, передбачених законодавством;
- г) мали право до 01.01.2000 р.?

Тема 4. Планування та порядок видатків місцевих бюджетів

План

4.1. Методи планування місцевих бюджетів.

4.2. Кошторисне планування видатків установ, які утримуються з місцевих бюджетів.

4.3. Діючий порядок розрахунку дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з Державного бюджету України.

4.4. Програмно-цільовий метод бюджетного планування.

4.1. Методи планування місцевих бюджетів

Формування бюджетних видатків починається на стадії планування. Основою при плануванні є очікуване виконання бюджету за видатками за попередній період. Звітні дані про виконання бюджету за видатками, що є в розпорядженні Міністерства фінансів України і фінансових органів за півріччя доповнюються оцінкою очікуваного виконання цих показників за період, який залишається до кінця року. Аналіз звітних показників та оцінювання їхньої перспективи до кінця року дає змогу визначити очікуване виконання бюджету за видатками. З видатків виключаються статті, які в плановому році не будуть профінансовані.

Цільове спрямування бюджетних коштів є найважливішим принципом планування бюджетних видатків. Видатки бюджету (як і доходи) на наступний рік планують з урахуванням результатів використання коефіцієнтів зростання. Це дає змогу обґрунтувати доцільність збільшення бюджетних видатків і науково-обґрунтовано спрогнозувати їх на майбутнє.

Планування доходів і видатків місцевих бюджетів здійснюється за допомогою таких методів:

- нормативного;
- розрахунково-аналітичного;
- балансового;
- оптимізації планових рішень;
- економіко-математичного моделювання.

Зміст нормативного методу полягає в тому, що за допомогою заздалегідь установлених норм та техніко-економічних нормативів розраховується потреба господарюючого суб'єкта у фінансових ресурсах та їх джерелах.

Застосування розрахунково-аналітичного методу планування полягає в тому, що за базовий індекс приймаються зміни цього індексу в запланованому періоді, а потім розраховується планова величина його показника.

Балансовий метод планування фінансових показників полягає в тому, що шляхом побудови балансу досягається взаємоузгодження наявних фінансових ресурсів та фактичної потреби в них.

За допомогою методу оптимізації планових рішень розробляють декілька варіантів планових показників, з яких вибирають найбільш оптимальний.

Застосування методу економіко-математичного моделювання дає змогу дослідити кількісне відображення взаємозв'язків між фінансовими показниками та чинниками, які впливають на величину цього показника.

4.2. Кошторисне планування видатків установ, які утримуються з місцевих бюджетів

Порядок планування та фінансування заходів соціально-культурних установ називається кошторисним.

Кошторис видатків - основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі на отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і цільове спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій і досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Кошторис має два складники:

- загальний фонд, який містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією на виконання бюджетною установою основних функцій;

- спеціальний фонд, який містить обсяг надходжень зі спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за повною економічною класифікацією на здійснення відповідних видатків згідно з законодавством.

Невід'ємною частиною кошторису є план асигнувань, який затверджується із цим кошторисом..

План асигнувань із загального фонду бюджету – це щомісячний розподіл асигнувань, затверджених у кошторисі для загального фонду, за скороченою формою економічної класифікації, який регламентує взяття установою зобов'язань упродовж року.

Бюджетні установи фінансуються за рахунок коштів бюджету за затвердженими для них кошторисами доходів і видатків. Передбачені у кошторисі асигнування є граничними і витратити кошти, більші за ці суми, не дозволено.

Розрізняють такі принципи кошторисного фінансування:

- обмежений зв'язок кошторисів з планом соціально-економічного розвитку регіону. Видатки бюджетних установ обумовлені економічним планом тієї адміністративно-територіальної одиниці, де розташована ця установа;

- суворо цільове призначення бюджетних асигнувань. Усі витрати бюджетних установ групуються згідно з економічною класифікацією, визначається цільове спрямування коштів та асигнування за кожним кошторисом. Кошти з бюджету виділяються за умови суворого дотримання бюджетними установами фінансових планів з урахуванням оприбуткування виділених раніше коштів;

- додержання режиму економії у видатках коштів. Даний принцип передбачає таке використання коштів, при якому досягається максимальна ефективна діяльність установ при мінімальному грошовому витрачанні;

- оперативний контроль установами та фінансовими організаціями, яким підпорядковані органи місцевого самоврядування, за станом їх фінансової діяльності.

Основним способом фінансового контролю є перевірка обґрунтованості планів фінансування (кошторис установ), аналіз їх використання, ревізія та перевірка фінансово-господарської діяльності бюджетних установ.

Можна виділити такі види кошторисів: індивідуальні, загальні, кошториси видатків на централізовані заходи та зведені галузеві кошториси.

Індивідуальні кошториси відображають специфіку й особливості виробничої діяльності установи. Дані кошториси розробляються за затвердженими формами і розрізняються за видами бюджетних установ (школами, лікарнями, дитячими садками і т.д.).

Загальний кошторис є основним фінансовим документом, який визначає обсяг, цільове призначення і розподіл коштів загального і спеціального фондів, що виділяються з бюджету на утримання кількох типових установ, які обслуговуються однією централізованою бухгалтерією. Для тих установ, яким розроблені загальні кошториси, індивідуальні не розробляються.

Право витратити кошти за загальними кошторисами надається головному розпоряднику коштів - керівникові районної, міської, сільської, селищної ради або за їх дорученням особі, що виконує функції головного розпорядника коштів (наприклад, керівникові установи, що обслуговується).

Кошториси видатків на централізовані заходи складаються міністерствами, відомствами або управліннями виконкомів місцевих рад. Вони є основою для фінансування витрат на підготовку кадрів, придбання спеціального, цінного інвентарю і навчального обладнання, медичного обладнання тощо.

Зведені галузеві кошториси - це об'єднані в один кошторис індивідуальні кошториси однотипних установ, кошториси видатків на централізовані заходи і загальні кошториси міністерств і управлінь виконкомів.

Складання кошторису базується на двох основних параметрах: кількості одержувачів послуг і затверджених нормативах (штатний розпис, ставки та оклади, норми на харчування і т. п.).

Усі витрати, що закладаються в кошториси, здійснюються на основі існуючих норм, тарифів, нормативів та видів витрат.

Так, витрати на благоустрій міст і селищ містять у собі витрати на капітальні вкладення та капітальний ремонт, а також на поточне утримання споруд і благоустрій.

Витрати на капітальні вкладення включають у себе затрати капітального характеру, пов'язані з будівництвом шляхів і тротуарів, очисних споруд, газифікацію, електрифікацію тощо. Вони фінансуються як за рахунок бюджету, так і шляхом залучення коштів підприємств, організацій усіх форм власності відповідно до програм, затверджених відповідними радами.

Витрати на капітальний ремонт об'єктів благоустрою проводяться за рахунок бюджету. Їх розмір визначається відповідно до встановлених норм за видами видатків. Зокрема, проведення капітального ремонту шляхів, тротуарів, водопроводів, каналізації, вуличного освітлення тощо.

Поточне утримання об'єктів міського благоустрою включає в себе санітарне очищення вулиць і тротуарів, вуличне освітлення тощо. Такі заходи фінансуються за рахунок коштів відповідних бюджетів на підставі кошторисних розрахунків.

Останніми роками відбуваються певні зміни, пов'язані з плануванням бюджетних видатків та здійсненням їх фінансування. Вони виражаються в тому, що змінився підхід у розрахунках бюджетних видатків: від планування, виходячи з мережі бюджетних установ, до формування місцевих бюджетів на основі єдиних нормативів на одного мешканця чи споживача соціальних послуг. Тобто був запроваджений нормативний підхід до розрахунку обсягів видатків місцевих бюджетів.

4.3. Діючий порядок розрахунку дотацій вирівнювання місцевим бюджетам з Державного бюджету України

Як свідчить практика формування та використання доходної і витратної частини бюджетів органів місцевого самоврядування, власних коштів для фінансування витрат не вистачає, тому виникає потреба у проведенні фінансового вирівнювання. У цьому випадку органи місцевого самоврядування отримують дотації Державного бюджету України.

Дотації вирівнювання надаються з державного бюджету України:

бюджету АРК;

обласним бюджетам;

бюджетам міст Києва та Севастополя;

бюджетам міст республіканського (АРКрим) та обласного значення;

бюджетам районів.

Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним та місцевими бюджетами враховує:

- фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти до них;
- кількість мешканців та кількість споживачів соціальних послуг;
- індекс відносної податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці;
- прогнозний показник кошика доходів місцевих бюджетів;
- прогноз доходів, які враховуються при визначенні обсягів між бюджетних трансфертів для районних бюджетів;
- коефіцієнт вирівнювання.

Алгоритм визначення обсягу дотації вирівнювання місцевим бюджетам обчислюється за формулою:

$$T = a (V - (D + \Delta D)), \text{ де}$$

T — обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету;

a — коефіцієнт вирівнювання, для місцевих бюджетів має значення від 0,6 до 1;

V — розрахунковий обсяг показника видатків місцевих бюджетів;

D — прогнозний показник обсягу доходів (кошик доходів), закріплених за відповідними місцевими бюджетами;

ΔD - розрахунковий обсяг коригування доходів.

Коефіцієнт вирівнювання застосовується при розрахунку обсягу дотації вирівнювання та коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів з метою зміцнення доходної бази бюджетів місцевого самоврядування.

Розрахунок прогнозного показника обсягу доходів (кошика доходів) (D), закріплених за місцевими бюджетами, проводиться шляхом застосування індексу відносної податкоспроможності відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що визначається на основі звітних даних про фактичні надходження відповідних податків і зборів до цих бюджетів за три останні роки, що передують рокові, в якому формуються показники бюджету на плановий рік.

При цьому враховуються втрати закріплених доходів внаслідок надання пільг платникам податків згідно з рішеннями місцевих рад.

Щоб урахувати депресивність окремих територій, прогнозний показник доходів змінюється на розрахунковий обсяг коригування доходів, який враховує зниження динаміки індексів відносної податкоспроможності.

Індекс відносної податкоспроможності – це коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні в розрахунку на одного мешканця.

$\text{Індекс відносної платоспроможності} = \frac{\text{Середньодушовий кошик доходів місцевого самоврядування}}{\text{Середній по Україні обсяг середньодушового кошика доходів}}$
--

Таким чином , цей індекс показує, наскільки рівень надходжень доходів на певній території в розрахунку на 1 особу населення відрізняється від середнього у країні. Застосування індексів відносної податкоспроможності адміністративно-територіальних одиниць дає змогу здійснити перерозподіл ресурсів усередині бюджетної системи на засадах об'єктивності з використанням формульного підходу для проведення фінансового вирівнювання.

Розрахункові показники обсягів видатків місцевих бюджетів (V) визначаються:

- окремо для кожної галузі (управління, освіта, охорона здоров'я і т.д.);
- виходячи із загальних ресурсів зведеного бюджету України і місцевих бюджетів;
- враховуючи першочерговість соціальних видатків;

- на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості (тобто гарантованих державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівнів фінансового забезпечення, повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовуються для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів) та коригувальних коефіцієнтів до них;

- з урахуванням кількості мешканців та кількості споживачів соціальних послуг.

При розрахунку видатків місцевого бюджету враховуються такі основні види витрат:

1. На утримання органів управління:

- чисельність працівників органів управління залежно від чисельності населення області (міста);

- співвідношення показників обсягів видатків відповідних рівнів бюджетів на цю мету.

2. На охорону здоров'я:

- чисельність населення адміністративно-територіальної одиниці;
- співвідношення обсягів даних видатків між місцевими бюджетами окремих видів;
- коригувальні коефіцієнти до фінансових нормативів бюджетної забезпеченості,

які враховують співвідношення видатків на заробітну плату в загальній сумі видатків місцевих бюджетів, вікову структуру населення, надання послуг відомчими закладами охорони здоров'я.

3. На освіту:

- загальний обсяг ресурсів бюджету на фінансування освітньої галузі;
- фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на одного учня;
- наведений контингент учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів.

4. На соціальний захист і соціальне забезпечення:

- загальний обсяг ресурсів бюджету на цю мету;
- фінансовий норматив бюджетної забезпеченості;
- контингенти одержувачів соціальних виплат.

5. На культуру і мистецтво:

- чисельність населення адміністративно-територіальної одиниці;
- фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на одного жителя.

6. На фізичну культуру і спорт:

- чисельність населення адміністративно-територіальної одиниці;
- фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на одного жителя;
- частка видатків на фізичну культуру і спорт певної групи місцевих бюджетів у загальній сумі видатків на фізичну культуру та спорт усіх місцевих бюджетів.

7. На інші заходи:

- в залежності від завдань, які планується вирішити.

Порядок фінансування бюджетних видатків передбачає;

- 1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису;
- 2) затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів;
- 3) дотримання бюджетних зобов'язань;
- 4) отримання товарів, робіт та послуг від підрядників;
- 5) здійснення платежів за отримані товари, роботи та послуги;
- 6) використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

4.4. Програмно-цільовий метод планування бюджету

На даний час в Україні планування місцевих бюджетів здійснюється за допомогою програмно-цільового методу.

Бюджетна програма – це систематичний перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиних мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Цей метод планування бюджету дає можливість спрямовувати бюджетні кошти відповідно до пріоритетів суспільного розвитку.

Процес програмно-цільового планування включає такі етапи:

1. Стратегічне планування:

- визначення довго- та середньострокових цілей;
- відбір першочергових програм, виходячи з фінансових можливостей;
- прийняття програмних документів органів влади.

2. Формування програм:

- розробка, аналіз і відбір програм, визначених у програмних документах;
- розробка розпорядниками бюджетних коштів короткострокових і середньострокових програм і завдань, які вони повинні реалізувати.

3. Складання бюджету:

- визначення та аналіз ресурсів, необхідних для реалізації програм;
- оцінювання очікуваних результатів;
- моніторинг ресурсної бази, її вартісне оцінювання;
- подання бюджетних запитів для включення програми до бюджету;
- визначення обсягів видатків на відповідну бюджетну програму, виходячи з результатів діяльності, оцінювання планів та визначеного Мінфіном граничного обсягу видатків головного розпорядника бюджетних коштів.

Завдання середньострокового бюджетного планування:

- поліпшення макроекономічного балансу шляхом розроблення узгоджених та реалістичних прогнозів доходів до бюджету;
- визначення загальних цілей бюджетної політики та забезпечення відкритості в їх досягненні впродовж багатьох років;
- визначення і дотримання чітких пріоритетів у сфері державних видатків;
- забезпечення можливості ініціювання змін у бюджетній політиці та механізмів контролю за їх реалізацією;
- удосконалення розподілу бюджетних коштів, спрямованих на досягнення стратегічних пріоритетів;
- підвищення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за ефективне та раціональне їх використання;
- посилення загального бюджетного контролю щодо ефективного розподілу і використання бюджетних коштів.

Складові елементи бюджетних програм: мета, завдання, напрями діяльності та результативні показники.

Мета бюджетної програми — це законодавчо визначені основні цілі, яких слід досягти в результаті виконання конкретної бюджетної програми.

Завдання бюджетної програми — це конкретні цілі, яких необхідно досягти в результаті виконання бюджетної програми протягом відповідного бюджетного періоду, оцінювання яких здійснюється за допомогою результативних показників.

Напрями діяльності бюджетної програми – це конкретні дії, спрямовані на виконання завдань бюджетної програми з визначенням напрямів витрачання бюджетних коштів. Напрями діяльності бюджетної програми повинні відповідати завданням і функціям головного розпорядника бюджетних коштів. Визначення напрямів діяльності забезпечує реалізацію бюджетної програми в межах коштів, виділених на цю мету.

Результативні показники – характеризують кількісні та якісні результати виконання бюджетної програми, що підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю і дають можливість оцінювати використання коштів на виконання бюджетної програми.

Результативні показники бюджетної програми поділяються на такі групи:

Показники затрат – визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми;

Показники продукту – використовуються для оцінювання досягнення поставлених цілей (кількість користувачів товарами, роботами, послугами, виробленими у процесі виконання бюджетної програми);

Показники ефективності – визначаються як відношення кількості вироблених товарів (виконання робіт, надання послуг) до їх вартості в грошовому або людському вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту);

Показники якості – відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг).

Запитання для самоконтролю

1. Що враховує формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів?
2. Як визначається індекс відносної податкоспроможності?
3. Що таке коефіцієнт вирівнювання?
4. Що таке фінансовий норматив бюджетної забезпеченості?
5. Що враховується при розрахунку видатків на утримання органів управління?
6. Що враховується при розрахунку видатків на освіту?
7. Що враховується при розрахунку видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення?
8. Що враховується при розрахунку видатків на охорону здоров'я?

Тестові завдання.

1. Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами не враховує:

а) фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригувальні коефіцієнти до них і прогнозний обсяг кошика доходів місцевих бюджетів;

б) коефіцієнт вирівнювання й індекс відносної податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці;

в) кількість мешканців та кількість споживачів соціальних послуг;

г) кількість муніципальних закладів.

2. Індекс відносної податкоспроможності дорівнює:

а) добутку середньодушового кошика доходів місцевого самоврядування і середнього по Україні обсягу середньодушового кошика доходів;

б) частці від ділення середньодушового кошика доходів місцевого самоврядування на середній по Україні обсяг середньодушового кошика доходів;

в) різниці середнього по Україні обсягу середньодушового кошика доходів і середньодушового кошика доходів місцевого самоврядування;

г) сумі середньодушового кошика доходів місцевого самоврядування та середньому по Україні обсягу середньодушового кошика доходів.

3. Коефіцієнт вирівнювання - це:

а) показник, що дорівнює обсягу коштів, необхідних місцевому самоврядуванню для збалансування бюджету;

б) коефіцієнт, що застосовується при розрахунку обсягу дотацій вирівнювання та коштів, які передаються з Державного бюджету України до місцевих бюджетів з метою зміцнення доходної бази бюджетів місцевого самоврядування;

в) коефіцієнт, що визначається для розрахунку частки видатків у плановому розмірі доходів місцевого самоврядування;

г) коефіцієнт, що визначається для розрахунку величини видатків у плановому розмірі доходів місцевого самоврядування.

4. Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості - це:

а) гарантований державою обсяг закріплених доходів бюджетів місцевого самоврядування;

б) розмір мінімально необхідних видатків органів місцевого самоврядування;

в) гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів;

г) гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень Верховної Ради України, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

5. При розрахунку видатків на утримання органів управління враховується:

а) чисельність працівників органів управління залежно від чисельності населення області (міста);

б) середньодушовий кошик доходів;

в) фінансовий норматив бюджетної забезпеченості;

г) індекс відносної податкоспроможності.

6. При розрахунку видатків на освіту не враховується:

а) загальний обсяг ресурсів бюджету на освіту;

б) фінансовий норматив бюджетної забезпеченості в розрахунку на одного учня;

в) наведений контингент учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів;

г) індекс відносної податкоспроможності.

7. При розрахунку видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення не враховується:

а) загальний обсяг ресурсів бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення;

б) індекс відносної податкоспроможності;

в) контингент отримувачів соціальних виплат;

г) фінансовий норматив бюджетної забезпеченості.

8. При розрахунку видатків на охорону здоров'я враховується:

а) чисельність населення адміністративно-територіальної одиниці;

б) співвідношення обсягів видатків на охорону здоров'я між місцевими бюджетами окремих видів;

в) коригувальні коефіцієнти до фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, які враховують співвідношення видатків на заробітну плату в загальній сумі видатків місцевих бюджетів, вікову структуру населення, надання послуг відомчими закладами охорони здоров'я;

г) усі названі чинники враховуються.

9. До видів кошторисів не відносяться:

а) індивідуальні; б) локальні;

в) загальні; г) зведені галузеві.

10. Показники, які використовуються для оцінювання досягнення поставлених цілей (кількість користувачів товарами, роботами, послугами, виробленими в процесі виконання бюджетної програми), - це:

а) показники затрат; б) показники продукту;

в) показники ефективності; г) показники якості.

11. Кошториси, які являють собою об'єднані в один кошторис індивідуальні кошториси однотипних установ, кошториси видатків на централізовані заходи і загальні кошториси міністерств і управлінь відносять до:

а) індивідуальних; б) локальних;

в) загальних; г) зведених галузевих.

12. До витрат на благоустрій міст і селищ відносяться:

а) капітальні вкладення; б) витрати на капітальний ремонт;

в) витрати на поточне утримання споруд і благоустрій;

г) усі відповіді правильні.

Тема 5. Міжбюджетні відносини та їх складові

План

- 5.1. Міжбюджетні відносини.
- 5.2. Сутність фінансового вирівнювання.
- 5.3. Методи бюджетного регулювання.
- 5.4. Міжбюджетні трансферти та їх види.

5.1. Міжбюджетні відносини

Важливою проблемою державних фінансів є ефективна організація відносин усередині бюджетної системи, а саме – між бюджетами центрального уряду і органів місцевого самоврядування.

Основні засади побудови міжбюджетних відносин у цілому залежать від економічної системи держави і мають принципові відмінності в умовах ринкової і командної економіки.

У країнах з адміністративно-командною економікою центральне місце в бюджетній системі займає державний бюджет, за допомогою якого здійснюється перерозподіл значної частини створеного валового продукту. За такої системи місцеві бюджети мають другорядне значення.

У бюджетних системах країн з ринковою економікою акценти розставлені принципово по-іншому. Бюджет центрального уряду і бюджети місцевої влади функціонують у межах єдиної бюджетної системи на основі розподілу повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням. Причому роль місцевих бюджетів у складі державних фінансів постійно зростає.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та органами місцевого самоврядування щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України.

Вихідні передумови міжбюджетних відносин:

- визначений у законодавстві держави поділ повноважень між державною виконавчою владою та органами місцевого самоврядування;
- гарантія з боку держави щодо фінансування наданих нею повноважень органам місцевого самоврядування;
- діючий порядок розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи та видами місцевих бюджетів;
- фінансова підтримка місцевих бюджетів у зв'язку із значними коливаннями рівнів податкового потенціалу окремих територій та об'єктивними розбіжностями у розмірах видатків.

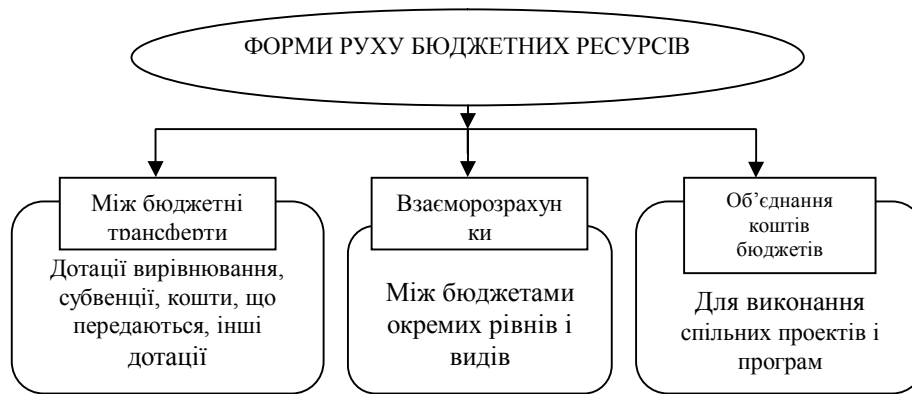

Рис. 4. Форми руху бюджетних ресурсів у процесі міжбюджетних відносин.

До суб'єктів міжбюджетних відносин належать: органи державної влади і управління, органи місцевого самоврядування. До їх компетенції включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів.

Мета регулювання міжбюджетних відносин – це забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень, тобто перерозподіл бюджетних ресурсів.

У світовій практиці використовують такі способи розмежування доходів:

- розподілу податків та інших доходів між бюджетами різних рівнів;
- розщеплення надходжень від податків шляхом закріплення за кожним рівнем бюджетної системи конкретних часток податку в межах єдиної ставки оподаткування;
- встановлення територіальних надбавок до загальнодержавних податків на користь місцевого самоврядування;
- встановлення територіальних надбавок до місцевих податків на користь загальнодержавних органів влади.

Застосування того чи іншого способу розмежування доходів залежить від засад побудови бюджетної системи, які в свою чергу, визначаються державним устроєм країни.

Основні причини територіальних відмінностей у формуванні доходів та в складі й обсягах видатків місцевих бюджетів:

- різний рівень економічного розвитку господарського комплексу адміністративно-територіальних одиниць та його спеціалізація;
- різноманітність природно-кліматичних умов;
- різний екологічний стан територій;
- особливості розташування населених пунктів, зокрема адміністративних центрів;
- насиченість шляхами сполучення;
- кількість населення, його віковий склад;
- сформована протягом тривалого періоду мережа об'єктів соціальної та побутової інфраструктури, їх стан.

Збалансування бюджетів одного рівня, яке неможливо провести лише шляхом розмежування їх доходів та видатків, досягається за допомогою бюджетного регулювання, тобто перерозподільчих процесів у межах бюджетної системи. Таке регулювання здійснюється шляхом надання коштів «бідним» у фінансовому відношенні територіям або вилучення коштів у відносно «багатих» територій.

Тобто бюджетне регулювання - це надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам з метою збалансування доходів і видатків усіх бюджетів.

Причини регіональних відмінностей видатків місцевих бюджетів (у розрахунку на одну особу):

- нестабільність та неузгодженість законодавства з питань фінансів, бюджету, податків;
- щорічні зміни в складі доходів та видатків бюджетів;
- невизначеність цілей та пріоритетів фінансового вирівнювання;
- відсутність протягом тривалого часу (до 2001 р.) стабільного, науково обґрунтованого і прозорого механізму бюджетного регулювання;
- нерациональне розташування мережі бюджетних установ;
- непослідовна політика щодо передачі соціально-культурних об'єктів з державної у комунальну власність;
- відсутність зацікавленості органів місцевого самоврядування в додатковій мобілізації доходів до місцевих бюджетів, споживацькі тенденції у витрачаннях бюджетних коштів.

Завдання бюджетного регулювання полягають у:

- досягненні відповідності між видатками і доходами місцевих бюджетів різних видів, тобто їх збалансування;
- забезпеченні рівномірності в надходженні доходів для запобігання перебоїв у фінансуванні видатків;
- створенні зацікавленості органів місцевого самоврядування в повній мобілізації доходів на своїй території;
- забезпеченні самостійності у використанні додатково одержаних коштів у процесі виконання місцевих бюджетів;
- перерозподілі бюджетних ресурсів між «багатими» і «бідними» у фінансовому відношенні територіями;
- узгодженні обсягів одержаної фінансової допомоги з конкретними зусиллями по мобілізації податків і зборів, залученні додаткових доходних джерел;
- здійсненні фінансового вирівнювання.

Бюджетне регулювання та шляхи досягнення його мети, що реалізуються через вертикальне та горизонтальне бюджетне регулювання, зображено в табл. 6.

Таблиця 6. Мета бюджетного регулювання та шляхи її досягнення.

Мета	Вертикальне бюджетне регулювання	Горизонтальне бюджетне регулювання
	Забезпечення необхідними доходними джерелами бюджетів різних рівнів відповідно до діючого порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування	Ліквідація відмінностей у рівнях бюджетної забезпеченості в розрізі бюджетів місцевого самоврядування (міських за категоріями міст, селищних та сільських), тобто фінансове вирівнювання
Досягається шляхом:	Розподілу видатків між бюджетами і надання їм доходів, достатніх для фінансування певних видатків	Вирівнювання доходів і видатків однотипних видів місцевих бюджетів

Вертикальне бюджетне регулювання має на меті забезпечення необхідними дохідними джерелами бюджетів різних рівнів відповідно до діючого порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування. Вирішення цього завдання досягається шляхом розмежування видатків між бюджетами і надання їм доходів, достатніх для фінансування визначених видатків.

Горизонтальне бюджетне регулювання покликане усунути розбіжності в рівнях бюджетної забезпеченості, тобто вирівнювання бюджетів за територіальним критерієм. Причому горизонтальне вирівнювання здійснюється лише в межах бюджетів територіальних громад, окремо серед міських, селищних і сільських бюджетів.

5.2. Сутність фінансового вирівнювання

У межах будь-якої країни є об'єктивні розбіжності в фінансовому потенціалі окремих територій. Існують особливості у формуванні доходної бази бюджетів і можливостях задоволення місцевих потреб. Тому видатки місцевих бюджетів у зіставленні з кількістю населення можуть значно відрізнятись за адміністративно-територіальними одиницями.

В умовах відсутності розроблених і законодавчо визначених державних соціальних гарантій важливим є наближення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення до середнього рівня, який склався по країні.

Фінансове вирівнювання спрямоване на нівелювання (в певних межах) таких відхилень, оскільки їх існування створює неоднакові умови для задоволення гарантованих державою соціальних, адміністративних та інших послуг.

Фінансове вирівнювання — це приведення у відповідність витрат бюджетів (за економічною та функціональною класифікацією) до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на душу населення, ліквідація значних диспропорцій у здійсненні видатків у розрізі окремих територій.

Головним інструментом проведення фінансового вирівнювання адміністративно-територіальних одиниць є бюджетні трансферти.

Основні принципи фінансового вирівнювання:

- врахування об'єктивно існуючих розбіжностей в економічному та соціальному розвитку територій, особливостей їх місцезнаходження, природно - кліматичних, екологічних, демографічних та інших умов, які спричиняють диференціацію бюджетних видатків;
- визначення критеріїв і переліку депресивних територій, які потребують додаткових фінансових ресурсів;
- вирівнювання доходів місцевих бюджетів як необхідної умови створення рівних можливостей для функціонування всіх територіальних громад, тобто для здійснення ними однакових видатків;

- визначення ступеня вирівнювання доходів з метою встановлення зацікавленості органів місцевого самоврядування у зростанні доходних джерел;

- вирівнювання видатків бюджетів органів місцевого самоврядування для забезпечення надання суспільних послуг на єдиному рівні, гарантованому законами країни.

Зазначені засади фінансового вирівнювання реалізуються у процесі формування механізмів надання фінансової допомоги місцевим бюджетам. Вихідною умовою забезпечення ефективності цих механізмів є застосування єдиних, прозорих, науково обґрунтованих підходів щодо державної фінансової підтримки розвитку територій.

8 вересня 2005 р. був прийнятий Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», який визначив правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів і подолання репресивності територій.

Вирішення завдань фінансового вирівнювання досягається за допомогою певної системи форм і методів державної підтримки, проте центральне місце в ній займають процедури бюджетного регулювання і фінансової допомоги територіям у вигляді бюджетних трансфертів.

5.3. Методи бюджетного регулювання

Вибір методів бюджетного регулювання залежить від того, яким чином розмежовані доходи між рівнями бюджетної системи у відповідності із поділом повноважень між державною виконавчою владою і місцевим самоврядуванням. У бюджетній практиці України використовуються такі методи бюджетного регулювання:

- метод відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків та доходів, які надходять на території місцевого бюджету;

- надання фінансової допомоги бюджетам у визначеній сумі (бюджетні трансферти);

Метод відсоткових відрахувань передбачає надходження в місцеві бюджети частини загальнодержавних податків і доходів, що справляються на даній території. Залежно від розміру надходжень до місцевого бюджету в відсотковому відношенні (повний чи частковий), загальнодержавні доходи (податки, збори) можна розділити на закріплені і регульовані.

Закріплені доходи - це доходи, які цілком у певній частині закріплюються за певним бюджетом. Перелік закріплених доходів місцевих бюджетів України визначається законодавством.

Регульовані доходи - це доходи, які на пайовій основі розподіляються між усіма ланками бюджетної системи України. Перелік регульованих доходів визначається законодавством України про бюджетну систему і про місцеві органи влади. Перелік регульованих доходів уточнюється в процесі прийняття щорічних законів про Державний бюджет України. Практика бюджетного регулювання свідчить про переваги методу відсоткових відрахувань, які полягають ось у чому:

- збалансування місцевих бюджетів проводиться із застосуванням гнучких доходних джерел, тобто здійснюється ефективно;

- досягається зацікавленість місцевих фінансових органів у повній мобілізації не тільки власних доходних джерел, але і загальнодержавних податків, оскільки певну частку можна одержати лише за умови їх повного надходження;

- місцеві фінансові органи несуть відповідальність за своєчасне і повне надходження загальнодержавних податків і доходів.

Ефективність методу відсоткових відрахувань пояснюється тим, що в якості регульованих доходів використовуються такі доходи, що характеризуються рівномірністю надходження в часі та по території країни, а також достатньо великими розмірами надходжень і захищеністю від дії економічних та інших факторів, які змогли б спричинити коливання в обсягах надходжень.

Цим вимогам відповідають такі загальнодержавні податки, як податок на додану вартість, акцизний збір, податок на прибуток підприємств та податок з доходів фізичних осіб.

При застосуванні методу відсоткових відрахувань можуть використовуватися такі нормативи відрахувань:

- єдині для місцевих бюджетів усіх адміністративно-територіальних одиниць;

- групові, тобто єдині в межах певних груп місцевих бюджетів (залежно від рівня податкового потенціалу і бюджетної забезпеченості на одного жителя);

- індивідуальні — окремі для кожної адміністративно-територіальної одиниці.

У практиці бюджетного регулювання України за роки незалежності застосовувалися всі види нормативів відрахувань від загальнодержавних податків. Так, у 1991—1997 рр. використовувались єдині нормативи відрахувань за всіма регулюючими податками. У 1998 р. була зроблена спроба розподілу податків: за державним бюджетом закріплювалися непрямі, а за місцевими бюджетами - прямі податки. У 1999 р. відбулося повернення до групових нормативів відрахувань. У даний час перевага віддана єдиним нормативам, що відповідає ринковим засадам господарювання.

За сучасних умов важливе місце у процесі бюджетного регулювання займають трансферти. Разом із запровадженням Бюджетного кодексу України вони стають основним методом бюджетного регулювання, що відповідає досвіду зарубіжних країн.

5.4. Міжбюджетні трансферти та їх види

Міжбюджетні трансферти відносяться до методів бюджетного регулювання, які в сучасних умовах займають важливе місце в процесі бюджетного регулювання. Останніми роками спостерігається стійка тенденція зростання ролі бюджетних трансфертів. їх частка в сукупних доходах місцевих бюджетів постійно зростає.

Бюджетний кодекс визначає:

Міжбюджетні трансферти - кошти, що безоплатно й безповоротно передаються з одного бюджету в інший.

Діючим законодавством передбачено використання таких видів міжбюджетних трансфертів:

- дотації вирівнювання;
- субвенції;
- кошти, що передаються з одного бюджету в інший;
- інші дотації.

Найбільш поширеним видом міжбюджетних трансфертів є дотації вирівнювання.

Дотація вирівнювання – міжбюджетні трансферти на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який їх отримує.

Дотації вирівнювання надаються Державним бюджетом України місцевим бюджетам. Їх основною метою є здійснення вирівнювання доходної спроможності бюджету, який її отримує, тобто проведення фінансового вирівнювання.

Цій меті підпорядкований і механізм розрахунку обсягів дотацій, який запроваджений в Україні з 2001 р. Так, обсяг дотації вирівнювання визначається шляхом зіставлення видатків відповідних місцевих бюджетів, визначених із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів, і доходів (кошика доходів), які, згідно з Бюджетним кодексом, надходять до місцевих бюджетів.

Другим видом міжбюджетних трансфертів, який набув поширення в сучасній вітчизняній бюджетній практиці, є субвенції.

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання з певною метою в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Субвенції можуть надаватися як з державного, так і з місцевих бюджетів. Субвенції характеризуються цільовим використанням одержаних коштів. Їх використовують на здійснення програм соціального захисту, компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування; на виконання власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою; виконання інвестиційних проектів; утримання об'єктів спільного користування, ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування; виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань та інші цілі.

З державного бюджету місцевим бюджетам останніми роками надаються субвенції, пов'язані із здійсненням програм соціального захисту, зокрема на:

- виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям та інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам;
- надання передбачених чинним законодавством пільг ветеранам війни і праці, ветеранам військової служби, ветеранам органів внутрішніх справ, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- надання субсидій населенню за спожиту електроенергію, природний газ, послуги тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот;

- будівництво та придбання житла військовослужбовцям, учасникам бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах, членам сімей військовослужбовців, які загинули під час виконання ними службових обов'язків, звільненим у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання.

Третій вид міжбюджетних трансфертів – передача коштів до державного та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів. Так, наприклад, у випадках, коли прогнозні показники доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення) бюджетів перевищують розрахунковий обсяг видатків відповідного бюджету (обрахований із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів), то для такого бюджету встановлюється обсяг коштів, що підлягають передачі до Державного бюджету України.

Четвертий вид між бюджетних трансфертів – інші дотації, які надаються з державного бюджету місцевим бюджетам.

Трансферти займають важливе місце в процесі бюджетного регулювання. Із запровадженням Бюджетного кодексу України значення їх суттєво зросло. Такі зміни відповідають досвіду зарубіжних країн, який свідчить, що в сучасних умовах спостерігається стала тенденція зростання ролі бюджетних трансфертів, підтвердженням якої є збільшення їх частки у сукупних доходах місцевих бюджетів.

Систематика міжбюджетних трансфертів, передбачених Бюджетним кодексом України, подана в табл. 7.

Таблиця 7. Систематика міжбюджетних трансфертів.

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ		
Види	Цільове спрямування	Надаються
Дотації вирівнювання	Бюджетам АРКрим, обласним, районним, міст республіканського та обласного значення	З державного бюджету України
	Бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань	З бюджетів Києва і Севастополя, міст республіканського і обласного значення
Субвенції	На здійснення програм соціального захисту	З державного бюджету України
	На компенсацію витрат доходів бюджетів місцевого самоврядування у зв'язку з виконанням власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою	З державного бюджету України
	На виконання інвестиційних проектів	З державного бюджету України і місцевих бюджетів
	На утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування	З місцевих бюджетів
	На виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань	З місцевих бюджетів
	Інші субвенції	З державного бюджету України і місцевих бюджетів
Кошти, що	Державному бюджету України	З місцевих бюджетів

передаються	Місцевим бюджетам	З місцевих бюджетів
Інші дотації	Місцевим бюджетам	З державного бюджету України і місцевих бюджетів

Необхідність досягнення фінансової стабілізації в Україні становить нові завдання у сфері міжбюджетних відносин, оптимізація і впорядкування яких мають сприяти вирішенню багатьох фінансових, економічних і навіть політичних проблем.

Важливу роль у процесі вдосконалення міжбюджетних відносин відіграло прийняття 21 червня 2001 р. Бюджетного кодексу України. Однак поряд із позитивними напрацюваннями Бюджетного кодексу і прийнятих для його розвитку нормативних актів залишається низка невирішених проблем. Зокрема, формульний порядок розрахунків доходів, запроваджений у 2001 р. і закріплений у Бюджетному кодексі, не охопив бюджети міст районного значення, селищ і сіл. Як і за попередніх умов, досить обмеженими залишаються можливості селищних і сільських рад у збільшенні дохідної бази відповідних бюджетів. Особливого значення у зв'язку з цим набуває проблема подальшого зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, які є фундаментом бюджетної системи і фінансовою основою місцевого самоврядування.

З метою подальшого вдосконалення міжбюджетних відносин потрібно:

- проводити чітко розмежування повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням, відповідно до якого має здійснюватися розмежування фінансових ресурсів;
- забезпечувати органи місцевого самоврядування бюджетними ресурсами, достатніми для виконання делегованих повноважень державної влади;
- формувати сприятливі умови для нарощування власної дохідної бази місцевих бюджетів, як основного джерела фінансування власних повноважень;
- розробляти механізм компенсації втрат власних доходів місцевих бюджетів, які виникають у зв'язку з наданими державою пільгами за податкам та іншими платежами;
- відновлювати механізм надання додаткових дотацій місцевим бюджетам за перевиконання запланованих показників загального фонду державного бюджету, в якому слід враховувати виконання вказаних показників на рівні окремого місцевого бюджету, а не області загалом;
- законодавчо визначати порядок коригування власної дохідної бази місцевих бюджетів і встановлювати перелік чинників, які можуть при цьому бути враховані;
- під час розрахунку бюджетних трансфертів враховувати сформовану мережу бюджетних установ, а також стан об'єктів соціально-культурної сфери;
- під час визначення обсягів видатків місцевих бюджетів ширше застосовувати коригуючі коефіцієнти з метою врахування місцевої специфіки;
- законодавчо визначати на кожний бюджетний рік перелік депресивних територій з метою проведення ефективного фінансового вирівнювання;
- розробляти дієвий механізм стимулювання регіонів-донорів державної скарбниці;
- у процесі бюджетного регулювання поступово переходити до оцінювання податкової бази територій, як сукупності об'єктів, що підлягають оподаткуванню;
- створювати прозорий і зрозумілий механізм визначення обсягів субвенцій місцевим бюджетам із державного бюджету;

-- застосовувати конкурсний відбір проектів у процесі надання територіям інвестиційних субвенцій.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке міжбюджетні відносини?
2. Хто відноситься до суб'єктів міжбюджетних відносин?
3. Що таке бюджетне регулювання?
4. Які існують методи бюджетного регулювання?
5. Що таке фінансове вирівнювання?
6. Як визначається обсяг дотацій вирівнювання місцевим бюджетам?
7. Які є види нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і доходів?
8. Які є способи розмежування доходів між бюджетами?

Тестові завдання

1. Міжбюджетні відносини - це:

а) сукупність міжбюджетних трансфертів, що здійснюються протягом бюджетного року;

б) відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України;

в) відносини між органами місцевого самоврядування, метою яких є збалансування місцевих бюджетів;

г) надання коштів з державного бюджету місцевим для збалансування доходів і видатків усіх бюджетів.

2. Суб'єктами міжбюджетних відносин є:

а) місцеві осередки політичних партій;

б) органи державної влади та управління й органи місцевого самоврядування, до компетенції яких включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів;

в) громадські утворення і організації;   г) усі відповіді правильні.

3. Бюджетне регулювання - це:

а) надання коштів з місцевих бюджетів державному бюджету для збалансування доходів і видатків державного бюджету;

б) надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам для збалансування доходів і видатків усіх бюджетів;

в) надання коштів з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам у формі субсидій;

г) надання коштів з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам у формі дотацій.

4. Методи бюджетного регулювання:

а) балансовий;   б) моделювання;

в) надання бюджетних трансфертів;

г) установлення надбавок до загальнодержавних податків.

5. Фінансове вирівнювання - це:

а) приведення у відповідність витрат бюджетів (за економічною та функціональною класифікацією) до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на душу населення, ліквідація значних диспропорцій у здійсненні видатків у розрізі окремих територій;

б) перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів;

в) спрямування коштів із «багатших» регіонів у «бідніші» з метою збалансування доходної і видаткової частин місцевих бюджетів;

г) відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України.

6. Як визначається обсяг дотацій вирівнювання місцевим бюджетам?

а) шляхом зіставлення запланованих доходів і видатків місцевого бюджету;

б) залежно від обсягів доходів державного бюджету;

в) як перевищення обсягу видатків (розрахованих із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів) над кошиком доходів;

г) залежно від обсягів видатків державного бюджету.

7. Субвенції на виконання інвестиційних проектів можуть надаватися:

а) з Державного бюджету; б) з місцевих бюджетів;

в) з Державного та з місцевих бюджетів;

г) заборонені Бюджетним кодексом України.

8. Дотації для вирівнювання бюджетів районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань надаються:

а) з Державного бюджету; б) з місцевих бюджетів;

в) з бюджетів міст Києва і Севастополя, міст республіканського і обласного значення;

г) заборонені Бюджетним кодексом України.

9. Субвенції на здійснення програм соціального захисту можуть надаватися:

а) з Державного бюджету; б) з місцевих бюджетів;

в) з Державного та з місцевих бюджетів;

г) заборонені Бюджетним кодексом України.

10. Метою вертикального бюджетного регулювання є:

а) забезпечення необхідними доходними джерелами бюджетів різних рівнів відповідно до діючого порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування;

б) розподіл видатків між бюджетами та надання їм доходів, достатніх для фінансування визначених видатків;

в) ліквідація відмінностей у рівнях бюджетної забезпеченості в розрізі бюджетів місцевого самоврядування (міських за категоріями міст, селищних та сільських);

г) вирівнювання доходів і видатків однотипних видів місцевих бюджетів.

11. Метою горизонтального бюджетного регулювання є:

а) забезпечення необхідними доходними джерелами бюджетів різних рівнів відповідно до діючого порядку розмежування повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування;

б) розподіл видатків між бюджетами і надання їм доходів, достатніх для фінансування визначених видатків;

в) ліквідація відмінностей у рівнях бюджетної забезпеченості в розрізі бюджетів місцевого самоврядування (міських за категоріями міст, селищних та сільських);

г) вирівнювання доходів і видатків однотипних видів місцевих бюджетів.

12. Субвенції на виконання інвестиційних проектів можуть надаватися:

а) з Державного бюджету; б) з місцевих бюджетів;

в) з Державного та з місцевих бюджетів;

г) заборонені Бюджетним кодексом України.

ТЕМА 6. Управління фінансами та фінансовий контроль на місцевому

План

6.1. Управління місцевими фінансами.

6.2. Основні завдання та функції фінансового управління.

6.3. Бюджетний процес на рівні місцевих бюджетів.

6.1. Управління місцевими фінансами

Управління місцевими фінансами – складова частина управління економікою адміністративно-територіальних одиниць. Його здійснює спеціальний апарат з допомогою специфічних прийомів і методів.

В управлінні місцевими фінансами виділяють об'єкти і суб'єкти управління.

Об'єктами виступають фінансові відносини, в тому числі відносини, пов'язані з формуванням і використанням фондів грошових коштів. Найважливіші об'єкти – це місцеві бюджети, цільові фонди місцевого самоврядування, підприємства комунальної власності та земля.

Суб'єктами управління виступають органи місцевого самоврядування.

Управління місцевими фінансами включає такі функціональні елементи:

- планування;
- оперативне управління;
- контроль.

У ході планування здійснюється аналіз соціально-економічного стану адміністративно-територіальних одиниць, розвитку місцевого господарства, оцінювання фінансового стану підприємств комунальної власності, а також пошук резервів зростання фінансових ресурсів та напрямів ефективного їх використання.

Оперативне управління – це комплекс заходів, що проводиться на основі оперативного аналізу конкретної фінансової ситуації. Його метою є досягнення максимального ефекту при мінімальних затратах шляхом своєчасної зміни фінансових відносин, маневрування фінансовими ресурсами.

Контроль як елемент управління місцевими фінансами пронизує усі стадії управлінської діяльності. У процесі контролю зіставляються фактичні результати із запланованими, виявляються резерви.

Розрізняють стратегічне і оперативне управління місцевими фінансами.

Стратегічне управління – це управління на тривалу перспективу. Його суть виражається у встановленні обсягів фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з піднесенням економіки регіонів України, проведенням її структурної перебудови, розвитком АПК, а також вирішенням соціальних проблем.

Оперативне управління місцевими фінансами полягає у маневруванні наявними фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, залученні додаткових коштів, ефективному їх використанні.

Фінансовий контроль – один з елементів управління місцевими фінансами, пов'язаний з перевіркою правильності вартісного розподілу створеної вартості, утворення і витрачання фондів грошових коштів та їх цільового використання. Фінансовий контроль ґрунтується на таких принципах:

- незалежності;
- гласності;
- превентивності (попереджувальний характер);
- дієвості;
- регулярності;
- об'єктивності;
- всеохоплюючого характеру.

Залежно від часу проведення виділяють такі форми фінансового контролю: попередній,; поточний; наступний.

Попередній контроль проводиться до здійснення фінансових операцій.

Поточний контроль проводиться в процесі фінансових операцій (перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат та ін.).

Наступний контроль проводиться по закінченні певних періодів за підсумками місяця, кварталу, року.

Фінансовий контроль ґрунтується на документальних (ревізії і перевірки) і натуральних (інвентаризація, лабораторний аналіз, контрольне обмірювання, контрольний запуск сировини у виробництво тощо) методах.

Ревізія – метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації щодо дотриманням ним законодавства з фінансових питань та достовірністю обліку і звітності. Він виступає як спосіб документального викриття недостач, витрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням.

Ревізії бувають:

- комплексні, що охоплюють усі сторони діяльності підприємства;
- часткові – охоплюють лише окремі сторони діяльності підприємства;
- тематичні – одночасно проводяться в однотипних установах з певного переліку питань;
- планові і позапланові;
- суцільні і вибіркові – залежно від повноти залучення документів.

Крім ревізій до методів фінансового контролю відносяться перевірки.

Перевірка – обстеження і визначення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їх підрозділів.

Органи місцевого самоврядування наділені певними правами в галузі бюджету і фінансів. Вони самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети; розпоряджаються коштами місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання; використовують вільні бюджетні кошти, додатково одержані в процесі виконання місцевих бюджетів, та запроваджують відповідно до чинного законодавства місцеві податки і збори та обов'язкові платежі. Органи місцевого самоврядування

встановлюють ставки місцевих податків і зборів, які зараховуються до відповідних місцевих бюджетів. За рішенням зборів громадян можуть запроваджувати місцеві збори на засадах добровільного самооподаткування. До їхньої компетенції входить випуск місцевих позик, лотерей та цінних паперів. Крім того, вони можуть отримувати короткотермінові позички (до трьох місяців, в межах поточного бюджетного періоду) у фінансово-кредитних установах на покриття тимчасових касових розривів, що виникають під час виконання загального фонду місцевого бюджету. Органи місцевого самоврядування можуть створювати в межах законодавства комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності, розмішувати належні їм кошти в банках інших суб'єктів права власності, отримувати відсотки від їх доходів і зараховувати їх до доходної частини відповідного місцевого бюджету.

6.2. Основні завдання та функції фінансового управління

В управлінні місцевими фінансами центральне місце посідають місцеві фінансові органи, які входять до системи Міністерства фінансів України і є виконавчими органами державних адміністрацій і місцевих рад. Місцеві фінансові органи діють на рівні областей, районів і міст. Вони мають подвійне підпорядкування. По вертикалі підпорядковуються відповідному вищестоячому фінансовому органу, а по горизонталі – державним адміністраціям або місцевим радам.

Місцевий фінансовий орган це установа, яка, відповідно до законодавства України організовує та здійснює функції зі складання проектів та виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету.

Основні завдання фінансового управління:

- забезпечення реалізації державної бюджетної політики на відповідній території;
- складання розрахунків проекту міського бюджету і подання їх на розгляд виконавчого комітету;
- підготовка пропозицій щодо фінансового забезпечення заходів соціально-економічного розвитку міста;
- розробка пропозицій щодо удосконалення методів фінансового і бюджетного планування та фінансування витрат;
- здійснення контролю за дотриманням підприємствами, установами та організаціями законодавства щодо використання ними бюджетних коштів та коштів цільових фондів, утворених радою;
- здійснення загальної організації та управління виконання міського бюджету, координація діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Основні функції фінансового управління в галузі управління:

- розробка і доведення до головних розпорядників бюджетних коштів інструкцій з підготовки бюджетних запитів;
- визначення порядку та термінів розробки бюджетних запитів головними розпорядниками бюджетних коштів;

- проведення на будь-якому етапі складання і розгляду проекту міського бюджету, здійснення аналізу бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів щодо його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання бюджетних коштів;

- прийняття рішень про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту міського бюджету перед поданням його на розгляд виконкому міської ради;

- участь у розробці балансу фінансових ресурсів міста, аналіз соціально-економічних показників розвитку міста та врахування їх під час складання міського бюджету;

- організація роботи, пов'язаної зі складанням проекту міського бюджету, за дорученням голови - визначення порядку і термінів подання структурними підрозділами міської ради матеріалів для підготовки проекту міського бюджету; складання проекту міського бюджету;

- забезпечення протягом бюджетного періоду відповідності розпису міського бюджету встановленим бюджетним призначенням;

- здійснення в процесі виконання міського бюджету за доходами прогнозування та проведення аналізу доходів міського бюджету;

- організація виконання міського бюджету. Разом з іншими структурними підрозділами міської ради, органами державної податкової служби, територіальними органами Державного казначейства забезпечення надходження доходів до міського бюджету та здійснення заходів щодо ефективного витрачання бюджетних коштів;

- складання кошторису доходів і видатків міського бюджету, забезпечення фінансування заходів, передбачених відповідним міським бюджетом, підготовка у встановленому порядку пропозицій щодо внесення змін до кошторису у межах річних бюджетних призначень та здійснення у встановленому порядку взаємних розрахунків міського бюджету з обласним бюджетом;

- здійснення в установленому порядку організації та управління виконанням міського бюджету; координація в межах своєї компетенції діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання міського бюджету та здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства;

- проведення моніторингу змін, що вносяться до міського бюджету;

- розгляд балансів, звітів про виконання міського бюджету та інших фінансових звітів;

- проведення разом з відповідними органами державної податкової служби аналізу стану надходження доходів до міського бюджету та підготовка пропозиції про доцільність запровадження на території міста місцевих податків і зборів, а також надання пільг з податків;

- проведення на базі статистичної та фінансової звітності, прогнозних розрахунків аналізу економічного і фінансового стану підприємств, установ і організацій, розташованих на території міста, тенденцій і динаміки розвитку різних форм власності; підготовка пропозиції щодо визначення додаткових джерел фінансових ресурсів;

- здійснення фінансування підприємств, установ та організацій, переданих у встановленому Законом порядку в управління міській раді, а також заходів, пов'язаних з розвитком житлово-комунального господарства, благоустроєм території, до-

рожнім будівництвом, охороною довкілля та громадського порядку, інших заходів, передбачених законодавством;

- перевірка правильності складання і затвердження кошторисів та планів використання коштів установами і організаціями, які фінансуються з міського бюджету;

- участь у розробці пропозицій з удосконалення структури міської ради; підготовка пропозиції щодо визначення чисельності працівників, фонду оплати їх праці, витрат на утримання апарату виконавчого комітету міської ради та здійснення контролю за витрачанням цих коштів;

- підготовка і подання виконкому міської ради офіційних висновків про перевиконання чи недовиконання дохідної частини загального фонду міського бюджету для прийняття рішення про внесення змін до міського бюджету.

6.3. Бюджетний процес на рівні місцевих бюджетів

Управління місцевими бюджетами, що відбувається в межах бюджетного процесу, є найважливішою складовою системи управління місцевими фінансами.

Бюджетний процес - це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням та виконанням бюджетів, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему

Бюджетний процес є безперервним і складається з окремих бюджетних циклів. Бюджетний цикл і бюджетний період – не тотожні поняття.

Бюджетний цикл – це період бюджетного процесу, який повністю охоплює діяльність, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженням і виконанням певного конкретного бюджету, а також розглядом та ухваленням рішення щодо звіту про його виконання.

Бюджетний цикл на місцевому рівні, як правило, триває більше двох років.

Бюджетний період – це період, протягом якого бюджет є чинним, тобто один рік з 1 січня по 31 грудня.

Бюджетним кодексом визначено такі стадії бюджетного процесу:

I - складання проекту місцевого бюджету;

II - розгляд та прийняття рішення про місцевий бюджет;

III- виконання місцевого бюджету;

IV - підготовка та розгляд і прийняття рішення щодо звіту про виконання місцевого бюджету.

Структура бюджетного процесу на місцевому рівні представлена на рис.5.

Рис. 5. Структура бюджетного процесу на місцевому рівні.

У Бюджетному кодексі України зазначено, що на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль та аудит і оцінювання ефективності використання бюджетних коштів. Бюджетні органи та посадові особи наділені певними повноваженнями, щодо здійснення фінансового контролю.

I. Складання проектів місцевих бюджетів:

Органи державної влади визначають особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період.

Місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад подають загальнодержавним органам необхідну інформацію для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів та інших показників.

Місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів.

Головні розпорядники бюджетних коштів організують розробку бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам.

Місцеві фінансові органи проводять аналіз бюджетного запиту, приймають рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту місцевого бюджету.

Виконавчі органи рад, державні адміністрації подають фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів.

Міністерство фінансів України доводить місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам рад розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методику їх визначення, розмір мінімальної заробітної плати та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на плановий бюджетний період, а також пропозиції щодо форми проекту рішення про місцевий бюджет.

У тижневий термін, після ухвалення закону про Державний бюджет України в другому читанні, Кабінет Міністрів України доводить місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам рад положення та показники міжбюджетних відносин.

Місцеві державні адміністрації та виконавчі органи рад готують проекти рішень про місцеві бюджети.

II. Розгляд та прийняття рішення про місцевий бюджет.

На розгляд Верховної Ради АР Крим або місцевої ради разом з проектом рішення про місцевий бюджет додаються:

- 1) пояснювальна записка до проекту рішення, яка повинна містити:
  - інформацію про соціально-економічний стан адміністративно-територіальної одиниці і прогноз її розвитку на наступний бюджетний період;
  - оцінку надходжень доходів, з урахуванням втрат доходів у результаті наданих відповідною Радою податкових пільг;
  - пояснення до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет;
  - обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин;
  - інформацію щодо погашення боргу Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, обсягів та умов запозичень;
- 2) прогноз показників місцевого бюджету за основними видами доходів, видатків та фінансування на наступні три бюджетні періоди;
- 3) проект показників зведеного бюджету району, міста з районним поділом, міста, що об'єднує бюджети села, селища, міста районного значення;
- 4) показники видатків, необхідні на наступні бюджетні періоди для завершення проектів, що враховані в бюджеті, за умови, якщо реалізація проекту триває більше, ніж один бюджетний період;
- 5) перелік інвестиційних програм на наступний бюджетний період та на наступні три бюджетні періоди;
- 6) інформація про хід виконання відповідного бюджету в поточному бюджетному періоді;
- 7) пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту відповідного бюджету;
- 8) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація чи виконавчий орган відповідної ради.

Рішенням про місцевий бюджет визначається загальна сума доходів і видатків (з розподілом на загальний та спеціальний фонди), а також з розподілом видатків на поточні і капітальні. Крім того, визначається граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) місцевого бюджету в наступному бюджетному періоді і боргу Автономної Республіки

Крим чи місцевого самоврядування на кінець наступного бюджетного періоду та повноваження щодо надання гарантій Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, а також розміри цих гарантій.

Рішенням про місцевий бюджет визначаються бюджетні призначення головним розпорядникам коштів за бюджетною класифікацією. Крім того, визначаються доходи бюджету за бюджетною класифікацією, бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів та додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

Затвердження місцевих бюджетів.

Бюджет Автономної Республіки Крим, обласні і районні бюджети, міські (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення) бюджети на наступний бюджетний період затверджуються рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної обласної, районної чи міської ради не пізніше, ніж у двотижневий термін після офіційного опублікування закону про Державний бюджет України.

Міські (міст районного значення) бюджети, районні в містах (якщо такі створено), селищні та сільські бюджети на наступний бюджетний період затверджуються відповідно рішеннями міської, районної в місті, селищної або сільської ради не пізніше, ніж: у двотижневий термін після затвердження районного чи міського (міст Києва і Севастополя, міста республіканського Автономної Республіки Крим чи міста обласного значення) бюджету.

Якщо до початку нового бюджетного періоду не прийнято відповідне рішення про місцевий бюджет, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи Рад мають право здійснювати витрати з місцевого бюджету на цілі, які визначені у рішенні про місцевий бюджет на попередній бюджетний період. При цьому щомісячні видатки не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, визначених рішенням Ради про бюджет на попередній бюджетний період. До прийняття рішення про місцевий бюджет на поточний бюджетний період здійснювати капітальні видатки забороняється.

III. Виконання відповідних місцевих бюджетів забезпечують Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних Рад, міські, селищні чи сільські голови (у випадках відсутності виконавчих органів).

Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державного казначейства України. Місцевий бюджет виконується за кошторисом, який затверджується керівником місцевого фінансового органу.

Місцевий фінансовий орган у процесі виконання місцевого бюджету за доходами здійснює прогнозування та аналіз доходів відповідного бюджету.

Податки, збори та інші доходи місцевого бюджету зараховуються безпосередньо на рахунок відповідного бюджету, відкритий у територіальному органі Державного казначейства України і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення.

Податки, збори та інші доходи визнаються зарахованими в доход місцевого бюджету з моменту зарахування на рахунок відповідного бюджету, відкритий у територіальному органі Державного казначейства України.

IV. Виконання місцевого бюджету за видатками передбачає: встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного кошторису; затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів; взяття бюджетних зобов'язань; отримання товарів, робіт та послуг; здійснення платежів; використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

Після введення в дію закону про Державний бюджет України органам державної влади заборонено приймати рішення, що приводять до виникнення нових бюджетних зобов'язань місцевих бюджетів, не забезпечених бюджетними асигнуваннями.

Казначейські системи виконання місцевих бюджетів мають свої переваги. Вони зводяться до :

- безризикового зберігання коштів на рахунках Державного казначейства;
- оперативності у процесі перерахування коштів між бюджетами різних рівнів;
- можливості в будь-який момент отримати необхідну інформацію про стан надходження та витрачання бюджетних коштів;
- дотримання фінансової дисципліни у використанні бюджетних коштів;
- дієвості системи попереднього контролю за витрачанням бюджетних коштів;
- забезпечення єдиних вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності виконання бюджетів.

Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів визначаються Державним казначейством України.

Територіальні органи Державного казначейства України складають та подають місцевим фінансовим органам баланси, звіти про виконання місцевих бюджетів та інші фінансові звіти. Крім того, зведені показники звітів одночасно подаються відповідно Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів рад.

Органи стягнення надають місцевим фінансовим органам звіти про фактичні надходження податків і зборів.

Квартальний та річний звіти про виконання місцевого бюджету подаються до Верховної Ради Автономної Республіки Крим, до відповідної ради Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом ради у двомісячний термін після завершення бюджетного періоду. Перевірка звіту здійснюється Рахунковою палатою Верховної Ради Автономної Республіки Крим, після чого проходить затвердження звіту про виконання бюджету або приймається інше рішення з цього приводу.

Запитання для самоконтролю

1. У який термін затверджуються обласні та районні бюджети?
2. Який орган державної влади чи місцевого самоврядування затверджує місцевий бюджет?
3. Чи допускається затвердження місцевих бюджетів з дефіцитом?

4. Кому підзвітне та підконтрольне міське фінансове управління?
5. Назвіть права органів місцевого самоврядування в сфері місцевих фінансів?
6. Що таке місцевий фінансовий орган?
7. Що таке стратегічне управління місцевими фінансами?
8. Які є методи фінансового контролю на місцевому рівні?

Тестові завдання.

1. У який термін за рішенням відповідної ради затверджуються обласні та районні бюджети:

а) не пізніше, ніж у 2-тижневий термін після прийняття проекту Закону про Державний бюджет у третьому читанні;

б) не пізніше, ніж у 2-тижневий термін після офіційного опублікування Закону про Державний бюджет України;

в) у місячний термін після затвердження бюджету Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя;

г) у 2-місячний термін після прийняття проекту Закону про Державний бюджет України?

2. Який орган державної влади чи місцевого самоврядування затверджує місцевий бюджет:

а) Верховна Рада України;   б) облдержадміністрація;

в) Кабінет Міністрів України;   г) місцеві ради?

3. Чи допускається затвердження місцевих бюджетів з дефіцитом:

а) так;   б) ні;

в) бюджет Автономної Республіки Крим та міські бюджети можуть прийматися з дефіцитом виключно у частині дефіциту бюджету розвитку;

г) затвердження обласних, районних, районних у містах, сільських та селищних бюджетів з дефіцитом не допускається?

4. Кому підзвітне та підконтрольне міське фінансове управління:

а) міській раді;

б) Державній податковій адміністрації України;

в) Верховній Раді України;   г) Кабінету Міністрів України?

5. Вкажіть, що з наведених матеріалів не включається до проекту рішення про місцевий бюджет:

а) пояснювальна записка до проекту рішення;

б) прогноз показників місцевого бюджету;

в) перелік інвестиційних програм; г) кошториси бюджетних установ.

6. На рівні місцевих бюджетів у бюджетному процесі виділяють такі стадії:

а) складання проекту місцевого бюджету, затвердження, виконання місцевого бюджету, розгляд звіту про виконання місцевого бюджету;

б) складання проекту місцевого бюджету, розгляд та прийняття рішення про місцевий бюджет, виконання, підготовка та розгляд звіту про виконання місцевого бюджету і прийняття рішення щодо цього;

в) розгляд та прийняття рішення про місцевий бюджет, затвердження місцевого бюджету, виконання місцевого бюджету, підготовка та розгляд звіту про виконання місцевого бюджету;

г) складання проекту місцевого бюджету, розгляд та прийняття рішення про місцевий бюджет, виконання, контроль за виконанням місцевого бюджету.

7. До прав органів місцевого самоврядування в сфері місцевих фінансів належить:

а) право самостійно розпоряджатися коштами місцевих бюджетів, визначати напрями їх використання;

б) право випускати загальнодержавні лотереї;

в) право створення позабюджетних і валютних фондів;

г) усі перелічені варіанти.

8. Місцевий фінансовий орган - це:

а) установа (організація), що фінансується з місцевого бюджету;

б) установа, яка, відповідно до законодавства України, організовує та здійснює функції по складанню, виконанню місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів;

в) установа, яка здійснює функції по фінансуванню місцевих бюджетів;

г) усі відповіді правильні.

9. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється:

а) територіальними органами Державного казначейства України;

б) Державною податковою адміністрацією;

в) Кабінетом Міністрів України;

г) в Україні виконання місцевих бюджетів не переведене на казначейське обслуговування.

10. Які є методи фінансового контролю на місцевому рівні:

а) попередній, поточний і наступний; б) ревізії та перевірки;

в) самоаналіз;

г) аудит?

11. Стратегічне управління місцевими фінансами - це:

а) діяльність щодо перевірки правильності розподілу створеної вартості, утворення і витрачання фондів грошових коштів, цільового використання коштів;

б) діяльність, що виражається в установленні обсягів фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з піднесенням економіки регіонів України, проведенням її структурної перебудови, розвитком АПК, а також вирішенням соціальних проблем;

в) діяльність, що полягає в маневруванні наявними фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, залученні додаткових коштів, ефективному витрачання наявних грошових засобів;

г) регламентована нормами і права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України.

12. Чи мають право органи місцевого самоврядування отримувати короткотермінові позички в межах поточного бюджетного періоду:

а) ні;

б) так, терміном до 1 місяця;

в) так, терміном до 3 місяців;

г) так, терміном до 6 місяців.

Тема 7. Фінансове забезпечення підприємств комунальної власності

План

- 7.1. Послуги, які надаються на місцевому рівні.
- 7.2. Місцеве господарство та його роль у формуванні місцевих бюджетів.
- 7.3. Фінансова діяльність підприємств житлового господарства.
- 7.4. Фінансова діяльність комунальних підприємств.

7.1. Послуги, які надаються на місцевому рівні

Основною проблемою формування інституту місцевого самоврядування є розмежування повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням та виділення функцій і завдань, які покладаються на місцеву владу. При вирішенні цих питань беруться до уваги суспільно корисні послуги, що надаються державою та органами місцевого самоврядування.

За змістом послуги, які надаються на місцевому рівні, можна систематизувати так:

- економічні - створення сприятливих умов для бізнесу, контроль за процесом відтворення, управління місцевим господарством;
- соціальні - соціальний захист, соціальне забезпечення населення, сприяння зайнятості, утримання соціально-культурних закладів і установ;
- безпека і охорона правопорядку, навколишнього природного середовища - місцева пожежна охорона, місцева міліція, охорона природних ресурсів комунальної власності.

Отже, на місцеве самоврядування припадає основне навантаження при наданні суспільних послуг у галузі освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, транспорту, дорожнього господарства, культури та мистецтва, фізичної культури й спорту, в той час як держава виконує повноваження у сфері державного управління, оборони, правоохоронної діяльності, гарантування безпеки держави.

7.2. Місцеве господарство та його роль у формуванні місцевих бюджетів

Виконання покладених на місцеве самоврядування функцій потребує фінансування, яке відображається в місцевому бюджеті. Розміри місцевих бюджетів, їх стан і збалансованість залежать від результатів функціонування господарського комплексу кожної адміністративно-територіальної одиниці. До складу місцевого господарства належать підприємства (об'єднання), організації, установи, об'єкти виробничої і соціальної інфраструктури, комунальної власності відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також підприємства (об'єднання), організації, установи, що не належать до комунальної власності, діяльність яких пов'язана переважно з обслуговуванням населення і за згодою власника можуть бути включені до місцевого господарства та об'єкти, створені в результаті трудової участі громадян або придбані на їх добровільні внески, включені до місцевого господарства за згодою населення та органів місцевого самоврядування.

Основним джерелом доходів місцевих бюджетів є податки, які сплачують суб'єкти господарської діяльності, що функціонують на території місцевого самоврядування. Альтернативним джерелом є неподаткові доходи, які включають доходи від операцій з власністю та підприємницької діяльності, а також некомерційного та побічного продажу. Значна частина даних надходжень формується за рахунок здачі майна комунальної власності в оренду або його продажу.

Діяльністю підприємств місцевого самоврядування передбачено отримання доходів. До доходів комунальних об'єктів власності відносяться:

- податки, збори та інші обов'язкові платежі від підприємств, організацій і установ комунальної власності;
- надходження дивідендів від участі місцевих рад у статутних фондах суб'єктів підприємницької діяльності;
- від приватизації майна, що знаходиться в комунальній власності;
- плата за оренду цілісних майнових комплексів, які знаходяться у власності місцевих рад;
- плата за гарантії, надані органом місцевого самоврядування;
- надходження від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення (крім державної власності).

Надходження від об'єктів комунальної власності в сукупних доходах місцевих бюджетів України загалом складають невелику частку — від 1 до 4%. Останніми роками спостерігається тенденція до поступового їх зростання. Серед усіх видів надходжень від об'єктів комунальної власності найбільша частка припадає на податок на прибуток комунальних підприємств та надходження від приватизації комунального майна.

Право комунальної власності територіальних громад може виникати на:

- рухоме та нерухоме майно;
- землю;
- природні ресурси;
- об'єкти соціальної інфраструктури (школи, лікарні, поліклініки, дитячі дошкільні заклади);
- культурні, спортивні установи і споруди;
- побутові підприємства;
- житлово-комунальне господарство.

При цьому органи місцевого самоврядування в галузі управління комунальною власністю мають повноваження щодо:

- управління майном комунальної власності;
- установлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств комунальної власності;
- заслуховування звітів керівників цих підприємств;
- підготовки пропозицій щодо відчуження комунального майна, місцевих програм приватизації та переліку об'єктів, які не підлягають приватизації.

У галузі житлово-комунального господарства органи місцевого самоврядування уповноважені:

- управляти об'єктами житлово-комунального господарства;
- здійснювати облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов;
- сприяти розширенню житлового будівництва;
- реєструвати житлово-будівельних кооперативи;
- забезпечувати соціально-культурні заклади і населення всіма комунальними зручностями;
- збирати, утилізувати відходи і сміття;
- здійснювати благоустрій територій;
- встановлювати зручний для населення режим роботи комунальних підприємств;
- затверджувати транспортні маршрути;
- утримувати в належному стані цвинтарі, здійснювати їх охорону;
- залучати на договірних засадах підприємства, які не належать до комунальної власності, до обслуговування населення засобами транспорту та зв'язку.

Залежно від особливостей діяльності комунальних підприємств, до їх числа відносяться підприємства, які знаходяться на повному утриманні місцевих бюджетів (заклади освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, спорту, фізичної культури, туризму) та інші об'єкти. До таких підприємств належать ті, що частково утримуються з місцевих бюджетів, зокрема (житлово-комунальне і транспортне господарство, заклади культури та підприємства, які працюють на засадах самоокупності, ремонтні, ремонтно-будівельні підприємства, проектні організації).

За сучасних умов значно зростає необхідність об'єктивного оцінювання фінансового стану підприємств комунальної власності. Це пов'язано з тим, що органи місцевого самоврядування повинні прийняти правильне рішення щодо конкретного виробництва. Вони мають з'ясувати доцільність виділення коштів з місцевого бюджету конкретному підприємству для подальшого його функціонування, його майновий стан, платоспроможність, фінансову стійкість та ступінь ліквідності.

7.3. Фінансова діяльність підприємств житлового господарства

Житлово-комунальне господарство має більше ніж 20 підгалузей. У ньому зосереджено майже 1/4 основних засобів країни, зайнято 5% працездатного населення. Господарську діяльність галузі здійснює понад 5 тисяч підприємств. Основні засоби житлового господарства – це, головним чином, будівлі, споруди (житлові будинки, котельні, господарські споруди та ін.). Житлові будинки складають більше, ніж 90% усіх основних засобів, що перебувають на балансі. Основу житлового господарства складає житловий фонд. Більша його частина знаходиться в комунальній власності. Частина житлового фонду належить громадянам та підприємствам (відомчий фонд).

Житлове будівництво ведеться за рахунок різних джерел фінансування, зокрема бюджетних коштів та коштів підприємств, організацій і населення. Джерелом фінансування виступає також довгострокове банківське кредитування.

Утримання житлового фонду в належному стані потребує проведення капітального ремонту. Капітальний ремонт здійснюється за рахунок доходів від оренди, перевищення доходів над видатками з експлуатації житлового фонду, бюджетних асигнувань.

Житлове господарство було найменше підготовлене до ринкових умов. В умовах адміністративної економіки плата за житло лише частково покривала вартість цих послуг. За рахунок державного бюджету та коштів підприємств майже повністю здійснювалося нове житлове будівництво та капітальний ремонт житлового фонду. Тому питання щодо переведення їх на повний госпрозрахунок та самоокупність є актуальним на сьогоднішній день.

Утримання житлово-комунального господарства має свої особливості. Воно розпочинається з визначення доходів цих підприємств, які, як правило, є меншими за видатки. В житловому господарстві шляхом планування визначаються доходи за всіма джерелами надходжень, зокрема: квартирна плата; орендна плата за нежитлові приміщення; кошти, які одержують від комунальних підприємств на відшкодування витрат з обслуговування внутрішньобудинкових мереж (водопостачання, каналізація, електропостачання); інші доходи (орендна плата за житлові приміщення, виручка від реалізації майна, макулатури і металобрухту).

Загальна сума квартирної плати розраховується, виходячи з розмірів середньорічної житлової площі і середньої ставки плати за 1 кв. м.

Розмір середньорічної оплачуваної житлової площі:

$$Ж = П + VM/12 - H(12 - M)/12, \text{ де:}$$

П – розмір житлової площі на початок року;

В – розмір житлової площі, яка вводиться в дію;

Н – розмір житлової площі, яка вибуває з експлуатації;

М – кількість місяців функціонування житлової площі за рік; 12 - кількість місяців за рік.

Середня квартирна плата за 1 кв. м житлової площі визначається, виходячи із звітних даних за попередній рік, шляхом ділення отриманої квартирної плати на середньорічний розмір житлової площі.

Приклад. Обчислити суму доходів житлово-експлуатаційного підприємства від квартирної плати у плановому році на основі таких даних:

— середньорічна ставка квартплати у попередньому році — 6,1 грн/кв. м;

— оплачувана житлова площа на початок планового року — 125 400 кв.м;

— з 25 квітня планується ввести в дію житлову площу у розмірі 1500 кв. м, а з 27 червня — у розмірі 460 кв. м;

— з 20 липня буде виведено з експлуатації 360 кв. м житлової площі, а з 26 серпня — 240 кв. м.

Розв'язок. Спочатку обчислимо середньорічну оплачувану площу у плановому році:

$$Ж = 125\,400 + 1500 \times 8 : 12 + 460 \times 6 : 12 - 360 \times (12 - 7) : 12 - 240 \times (12 - 8) : 12 = 126\,400 \text{ кв.м.}$$

Визначимо доходи підприємства від надходження квартирної плати:

$$Д = 126\,400 \times 6,1 = 771\,040 \text{ грн.}$$

На розмір квартплати впливає ряд чинників, зокрема:

- зміна тарифів відповідно до рішень уряду та органів місцевого самоврядування;
- поліпшення умов благоустрою квартир в нових будинках;

- забезпечення будинків ліфтами;
- місцезнаходження та поверховість будинків;
- пільги з оплати за житло для окремих категорій громадян. При здачі нежитлових приміщень в оренду орендар сплачує орендну плату. Орендна плата за нежитлові приміщення обчислюється за тарифами, розмір яких залежить від категорії населеного пункту, типу будови, її місцезнаходження та цілей використання.

Доходи від нежитлових приміщень складаються з:

- орендної плати;
- оплати опалення;
- оплати комунальних послуг за встановленими ставками і тарифами;
- сплати загальних для всіх власників будинків видатків на управління, експлуатацію і поточний ремонт житлового фонду пропорційно зайнятій площі.

Структура доходів житлового господарства має значні коливання, які пов'язані із розміром житлової й орендної площі та її місцезнаходженням. Найбільша частка доходів житлових організацій формується за рахунок квартирної плати. Важливою складовою в структурі доходів житлового господарства є орендна плата за нежитлові приміщення.

Видатки житлового господарства складаються із заробітної плати, нарахувань на заробітну плату, плати за технічне обслуговування житлових будинків, витрат на ремонт житлового фонду та вивезення сміття, матеріальних витрат, а також оплати електроенергії на освітлення сходів, роботу ліфтів та на власні потреби, амортизаційних відрахувань відокремлених нежитлових будинків, витрат на утримання будинкового господарства, технічного інвентарю, механізоване прибирання територій та інших витрат.

Структура витрат житлового господарства в регіонах країни неоднакова. У різних районах одного і того ж міста вона має суттєві відмінності. На неї впливають такі чинники, як місцезнаходження району, його територія, наявність місць загальноміського користування, поверховість будинків, компактність їх розміщення, технічна оснащеність будинків, тощо.

Останніми роками спостерігається негативна тенденція погіршення стану та скорочення комунального житлового фонду. Причиною цього є зміна форми власності об'єктів.

На відміну від промислових підприємств, у житловому господарстві частка оборотних засобів незначна. У структурі оборотних засобів відсутні статті «Сировина, матеріали й покупні напівфабрикати», «Готова продукція», «Незавершене виробництво». Одна з характерних статей оборотних засобів житлових підприємств - «Розрахунки з абонентами» або «Заборгованість абонентів», яка формується за рахунок коштів, що надходять за надані послуги та реалізовану продукцію.

7.4. Фінансова діяльність комунальних підприємств

Крім житлового господарства, органи місцевого самоврядування мають у своєму розпорядженні підприємства комунального господарства, до яких відносяться:

- санітарно-технічні підприємства (водопостачання, каналізація, санітарна очищення);
- внутрішньоміський транспорт;

- підприємства комунального обслуговування (лазні, пральні, перукарні, готелі);
- підприємства комунальної енергетики (електро-, газо- і тепlopостачання);
- зовнішній благоустрій (дорожнє господарство, вуличне освітлення, озеленення);
- підсобні промислові та ремонтні підприємства, які обслуговують потреби комунального господарства.

Склад комунального господарства на кожній території різний. Він залежить від кількості населення, особливостей господарського комплексу та інших специфічних умов (адміністративні центри, курортна місцевість, туризм тощо).

На початку 1990-х років основна частина комунальних підприємств належала до комунальної власності і лише незначна – до державної і колективної власності. На даний час у комунальному господарстві діють державні, державно-комунальні, акціонерні, корпоративні, приватні підприємства.

Затрати комунальних підприємств складаються з прямих та накладних. До прямих відносять матеріали, заробітну плату, вартість електроенергії, палива, амортизацію основних засобів. До накладних затрат відносять затрати на управління і обслуговування виробництва.

Виручка від реалізації в комунальному господарстві - основне джерело відшкодування експлуатаційних витрат. У прибуткових галузях комунального господарства система тарифів за послуги диференційована залежно від категорії споживачів і якості послуг. Складовою відшкодування витрат є тарифи. Вони поділяються на такі групи:

- тарифи міського транспорту;
- тарифи санітарно-технічних підприємств (водопровід, каналізація, санітарне очищення). Ці тарифи диференційовані за споживачами;
- тарифи енергетичних підприємств диференційовані за споживачами і за цільовим призначенням;
- тарифи готелів, лазень, пральних та інших послуг населенню — диференційовані залежно від якості послуг.

Розрахунок виручки комунального підприємства проводиться шляхом множення тарифної ставки на запланований обсяг послуг. На різні види послуг розрахунок робиться окремо з кожної послуги.

Основні засоби в комунальному господарстві суттєво відрізняються від інших галузей. До їх складу відносять тротуари, мости, набережні та інші споруди. Структура основних засобів розрізняється залежно від галузі комунального господарства. У водопровідному, газовому господарствах, електропостачанні переважають передавальні споруди, в готельному і побутовому будівлі.

Фінансування капітальних вкладень у прибуткових галузях комунального господарства здійснюється за рахунок амортизації, частини прибутку, довгострокових кредитів, коштів місцевих бюджетів; у неприбуткових – за рахунок бюджетних коштів.

До числа підприємств комунальної власності відносяться також транспортні підприємства. На транспортні підприємства покладені завдання з перевезення пасажирів. При цьому обсяги перевезень поділяються на перевезення пасажирів, які сплачують за свій проїзд, і пасажирів, які користуються пільгами. Усі доходи й витрати транспортних

підприємств планують. Окремо планують доходи від інших видів діяльності (доходи, отримані від здачі в оренду власних приміщень, надходження від розміщення реклами на зупинках та рухомому складі).

Доход транспортних підприємств включає:

- доходи від платних перевезень;
- бюджетні дотації;
- доходи від інших видів діяльності.

Доходи від платних перевезень становлять до 95% сукупних доходів. Їх визначають шляхом множення кількості пасажирів, що планується перевезти, на ціну одного перевезення (тариф).

Перевезення пасажирів, яким надається пільга, здійснюється за рахунок бюджетних дотацій. Дотації визначаються множенням кількості безоплатних перевезень пасажирів на діючий тариф.

Доходи від інших видів діяльності планують, виходячи з досягнутого за попередній період рівня доходів з урахуванням змін, що відбудуться в плановому періоді.

Транспортні підприємства мають специфічні статті витрат, притаманні лише таким підприємствам, зокрема:

- для автотранспортних підприємств це витрати на придбання паливно-мастильних матеріалів, які становлять майже 1/3;
- на підприємствах електротранспорту витрати на придбання електроенергії.

Ринкові умови господарювання потребують реформування підприємств комунальної власності. Його метою є створення ефективного ринкового механізму функціонування підприємств комунальної власності для підвищення рівня обслуговування споживачів шляхом поступового запровадження економічно обґрунтованих цін і тарифів на житлово-комунальні послуги на базі реальної вартості цих послуг з одночасним реформуванням галузі.

Основні напрями реформування підприємств комунальної власності:

- поглиблення демонополізації та розвиток конкурентного середовища;
- удосконалення системи управління житлово-комунальним господарством через його реструктуризацію та запровадження договірних відносин між споживачами і виробниками послуг із забезпеченням їх правового захисту;
- реформування системи інансування житлово-комунального господарства.

Завдання комунальної реформи полягає в:

- трансформації комунальної сфери на основі приватизації, використання концесійних механізмів та фінансової підтримки комунальної реформи з одночасною децентралізацією управління комунальною галуззю;
- установленні прийнятних для бізнесу і для населення тарифів, які були б економічно обґрунтованими, відшкодовували витрати підприємств, забезпечували розвиток та оновлення в житлово-комунальній сфері та враховували платоспроможність населення;
- забезпеченні фінансової самодостатності територіальних громад щодо виконання власних повноважень у цій сфері;

- запровадженні механізмів громадського контролю, зокрема за прозорістю встановлення тарифів і цін, у тому числі й на природний газ і електроенергію, та тарифів на житлово-комунальні послуги;

- надання адресної допомоги тим, хто її потребує.

Реалізація комунальної реформи можлива за умов:

- упорядкування наданих пільг з оплати послуг та джерел їх фінансування;

- запровадження ресурсозберігаючих технологій з метою здешевлення вартості житлово-комунальних послуг та відповідного зниження тарифів;

- сприяння залученню інвестицій для розвитку організацій з обслуговування і ремонту об'єктів житлово-комунального господарства;

- реструктуризації заборгованості бюджетів усіх рівнів підприємствам житлово-комунального господарства з дотацій, пільг та субсидій за попередні роки;

- розвитку лізингу в сфері житлово-комунального господарства;

- запровадження диференційованої плати за утримання житла та надання послуг з урахуванням інженерного обладнання будинків.

Запитання для самоконтролю

1. Які послуги надаються на місцевому рівні?
2. Які підприємства належать до підприємств комунальної власності?
3. Що відноситься до повноважень органів місцевого самоврядування в галузі управління комунальною власністю?
4. Від яких чинників залежить сума квартирної плати?
5. Які складові доходів транспортних підприємств?
6. Яка мета реформування житлово-комунального господарства в Україні?
7. Що належить до джерел фінансування ремонту житлового фонду підприємств житлового господарства?
8. На що виникає право комунальної власності в територіальних громадах?

Тестові завдання.

1. Послуги, які надаються на місцевому рівні, поділяються на:
  - а) економічні, соціальні, політичні;
  - б) економічні, соціальні, комунальні;
  - в) економічні, соціальні, забезпечення безпеки, охорони правопорядку і навколишнього середовища;
  - г) соціальні, мікроекономічні, гуманітарні.
2. До економічних послуг, що надаються на місцевому рівні, належать:
  - а) створення сприятливих умов для бізнесу;
  - б) соціальний захист;
  - в) місцева міліція;
  - г) сприяння зайнятості.
3. До підприємств комунальної власності, які частково утримуються з місцевих бюджетів, належать:
  - а) заклади освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, спорту, фізичної культури, туризму;
  - б) житлово-комунальне і транспортне господарство, заклади культури;

- в) ремонтні, ремонтно-будівельні підприємства, проектні організації;
  - г) правильної відповіді серед наведених немає.
4. До підприємств комунальної власності, які працюють на засадах самоокупності, належать:
- а) заклади освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, спорту, фізичної культури, туризму;
  - б) житлово-комунальне і транспортне законодавство, заклади культури;
  - в) ремонтні, ремонтно-будівельні підприємства, проектні організації.
5. До складу місцевого господарства належать:
- а) підприємства (об'єднання), організації, установи, об'єкти виробничої і соціальної інфраструктури, які є комунальною власністю відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
  - б) за згодою власника підприємства (об'єднання), організації, установи, що не належать до комунальної власності, діяльність яких пов'язана переважно з обслуговуванням населення;
  - в) за згодою населення і органів місцевого самоврядування об'єкти, створені в результаті трудової участі громадян, або придбані на їх добровільні внески;
  - г) усі відповіді правильні.
6. До підприємств комунального господарства не належать:
- а) санітарно-технічні підприємства;
  - б) міський транспорт;
  - в) санітарно-курортні заклади;
  - г) підприємства комунальної енергетики.
7. Від яких чинників залежить сума квартирної плати:
- а) від кількості осіб, що проживають у квартирі;
  - б) від розмірів середньорічної житлової площі і середньої ставки плати за 1 кв. м;
  - в) від кількості повнолітніх осіб, що проживають у приміщенні;
  - г) від кількості неповнолітніх осіб, що проживають у приміщенні?
8. Які складові доходів транспортних підприємств:
- а) доходи від платних перевезень;
  - б) бюджетні дотації;
  - в) доходи від здачі в оренду автотранспорту;
  - г) усі відповіді правильні.
9. До підприємств комунальної власності, які знаходяться на повному утриманні з місцевих бюджетів, належать:
- а) заклади освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, спорту, фізичної культури, туризму;
  - б) житлово-комунальне і транспортне господарство, заклади культури;
  - в) ремонтні, ремонтно-будівельні підприємства, проектні організації;
  - г) правильної відповіді серед наведених немає.
10. Право комунальної власності територіальних громад може виникати на:
- а) природні ресурси;
  - б) побутові підприємства;
  - в) житлово-комунальне господарство;
  - г) усі відповіді правильні.

11. Підприємства, що надають послуги з водопостачання, відносяться до:

- а) підприємств комунального обслуговування;
- б) підприємств по створенню зовнішнього благоустрою;
- в) санітарно-технічних підприємств;
- г) підсобних промислових та ремонтних підприємств, які обслуговують потреби комунального господарства.

12. Що є джерелами надходжень доходів у житловому господарстві?

- а) квартирна плата;
- б) виручка від реалізації макулатури;
- в) виручка від реалізації металобрухту;
- г) усі відповіді правильні?

ТЕМА 8. Основи організації місцевих органів влади в зарубіжних країнах

План

- 8.1. Європейська хартія та основні принципи функціонування місцевих фінансів..
- 8.2. Бюджетний унітаризм та федералізм.
- 8.3. Доходи та видатки місцевих бюджетів зарубіжних країн.

8.1. Європейська хартія та основні принципи функціонування місцевих фінансів

Зміцнення демократичних основ, яке відбувалося у другій половині ХХ ст, передбачало проведення організаційних реформ органів місцевого самоврядування, в результаті яких уся їх діяльність набула більш публічного і демократичного характеру; до прийняття рішень почали залучатися широкі верстви громадськості; посилилась роль мерів і місцевих виборних органів; відбувалися зміни у побудові місцевих органів самоврядування, кадровому складі тощо. Метою фінансових реформ місцевого самоврядування стало збільшення обсягів фінансових ресурсів, які центральна влада передавала місцевій владі.

У жовтні 1985 р. країни учасниці Ради Європи підписали Європейську хартію місцевого самоврядування, яка узагальнила надбання тривалого етапу становлення і зміцнення місцевого самоврядування в Європі, стала першим багатостороннім правовим актом з цих питань. Невеликий за обсягом документ (усього 18 статей) концентровано виражає концепцію місцевого самоврядування, засади його функціонування, правову та фінансову основу. Важливою вимогою хартії є визнання і закріплення принципу місцевого самоврядування у національному законодавстві і, в міру можливості, в основному законі країни — конституції.

Центральне місце в хартії займають питання фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування, адже жодні права та автономія місцевих органів не можуть бути реалізовані ефективно і повною мірою, якщо не будуть підкріплені реальними, чітко визначеними стабільними джерелами фінансових ресурсів. У зв'язку з цим набувають особливого значення поняття місцевого самоврядування не тільки як права, а й як спроможності місцевої влади регулювати й управляти державними справами в межах їхньої компетенції в інтересах місцевого населення. Така спроможність гарантується відповідними фінансовими ресурсами.

Частина фінансових ресурсів органів місцевої влади формується за рахунок місцевих податків і зборів. Окрім місцевих податків і зборів, у розпорядженні місцевої влади можуть надходити також кошти від справляння загальнодержавних податків; бюджетні трансферти; доходи від власності, яка їй належить; одержані від муніципальних позик; кредити; добровільні пожертвування, тощо.

В Європейська хартія передбачає вісім принципів положень, які стосуються функціонування місцевих фінансів:

- місцева влада має право на власні фінансові ресурси;
- обсяг фінансових ресурсів повинен відповідати функціям, які виконує місцева влада;

- місцева влада має право вільно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами;
- частина фінансових ресурсів повинна формуватися за рахунок місцевих податків та зборів;
- органи місцевої влади мають повноваження встановлювати розміри місцевих податків та зборів у межах закону;
- порядок формування фінансових ресурсів повинен бути гнучким і забезпечувати відповідність наявних ресурсів зростанню вартості виконання завдань місцевої влади;
- захист слабкої у фінансовому плані місцевої влади проводиться за допомогою процедур усунення фінансових диспропорцій (фінансового вирівнювання);
- перевага у виборі форм фінансової допомоги надається дотаціям, не призначеним для фінансування конкретних проектів і які не обмежують свободу місцевої влади.

Нині до Європейської хартії місцевого самоврядування приєдналося більш ніж 30 країн, у 1996 р. її підписала Україна. Відтоді формування та вдосконалення нормативно-правової бази місцевого самоврядування в Україні відбувається під впливом цього важливого документа, основних положень якого повинна дотримуватись наша держава.

8.2. Бюджетний унітаризм та федералізм

Розподіл завдань держави й місцевого самоврядування потребує відповідного розподілу фінансових і, зокрема, бюджетних ресурсів. У межах бюджетної системи кожної країни доходи бюджетів різних рівнів розподіляються відповідно до встановленого розподілу завдань держави та місцевих формувань, поділу повноважень між виконавчою владою і місцевим самоврядуванням.

У світовій практиці використовуються три основні способи розмежування бюджетних доходів:

- розподіл податків та інших доходів між бюджетами різних рівнів;
- розщеплення надходжень від податків шляхом закріплення за кожним рівнем бюджетної системи конкретних часток податку в межах єдиної ставки оподаткування;
- установа територіальних надбавок до загальнодержавних податків.

Застосування того чи іншого способу розмежування доходів залежить від засад побудови бюджетної системи, які, в свою чергу, визначаються державним устроєм країни.

В умовах бюджетного унітаризму, як правило, використовуються другий і третій із вищезазначених способів розмежування доходів всередині бюджетної системи.

Бюджетний унітаризм - така форма внутрішніх міжурядових відносин, основні принципи організації яких визначаються центральною владою. Місцевій та регіональній владі при цьому відводиться другорядна роль. У рамках бюджетного унітаризму влада здійснює активну політику забезпечення єдиних стандартів громадських послуг по всій території країни, вирівнює фіскальний дисбаланс. При цьому органи місцевого самоврядування мають власні доходи. Збалансування місцевих бюджетів досягається за допомогою передачі частини зібраних на їх території загальнодержавних податків. Місцевій владі надається право встановлювати надбавки до податків (у межах, визначених центральним урядом).

Бюджетний федералізм –законодавчо закріплена стратегія розподілу функціональних повноважень та відповідальності державної, регіональної, місцевої влади з компромісним розмежуванням доходів і видатків між ланками бюджетної системи. Бюджетний федералізм тяжіє до першого із зазначених вище способів розмежування доходів. Він передбачає чіткий поділ податків та інших доходів між центральним бюджетом, бюджетами членів федерації і місцевими бюджетами. Для бюджетного федералізму характерна самостійність суб'єктів федерації у встановленні власних податків – фіскальний федералізм. За таких умов доходи, що надійшли, можуть також розщеплюватися між окремими рівнями бюджетної системи, які відповідають різним рівням управління.

Бюджетний федералізм виконує політично-консолідує і соціально-психологічну функції. Рух бюджетних ресурсів у напрямку від територій до центру об'єднує регіони з різним фінансово-економічним потенціалом в єдиний державний організм. У системі бюджетного федералізму кожен регіональний чи місцевий бюджет, крім суто фінансового призначення, набуває соціального, політичного й етичного змісту, оскільки перетворює всіх громадян, незалежно від їхньої національності, майнового становища, політичних уподобань тощо, в єдину спільноту.

Сучасний бюджетний федералізм має важливу соціально-психологічну перевагу, яка полягає в тому, що він згладжує фінансово-економічну ущербність окремих регіонів і так забезпечує загальнонаціональну єдність, не протиставляючи регіони-донори регіонам-реципієнтам.

За класифікацією, запропонованою спеціалістами Міжнародного валютного фонду, залежно від форм політичної взаємодії та ступеня фінансової самостійності ланок бюджетної системи склалися три типи міжбюджетних відносин:

- класичний федералізм (США);
- кооперативний федералізм (ФРН);
- режим адміністративної опіки над органами місцевого самоврядування (Франція, Скандинавські країни).

Відповідно фінансові взаємовідносини верхнього й нижчих рівнів влади у першому випадку характеризуються чітким розмежуванням бюджетних надходжень, комбінуванням власних доходів місцевих бюджетів із трансфертами з вищих бюджетів; у другому — застосуванням механізму солідарного розподілу доходів та системи міжбюджетних субсидій; у третьому — залежністю від дотацій центрального уряду.

Важливим елементом бюджетного федералізму є розподіл видатків між рівнями бюджетної системи відповідно до встановленого розмежування владних повноважень і компетенції між центральною, регіональною та місцевою владами, яке в кожній країні сформувалося під впливом історичних, національних, економічних, політичних та інших чинників.

Бюджетний федералізм як певний розподіл повноважень між окремими рівнями влади з відповідним розмежуванням доходів і видатків бюджетної системи існує як у федеративних, так і унітарних державах. Але особливу увагу привертають держави з федеративним устроєм, де проблеми міжбюджетних відносин досить складні.

Американський федералізм діє за схемою «органи місцевого самоврядування – штати – федеральна адміністрація». Декларована мета міжбюджетних відносин –

підвищення ефективності використання бюджетних коштів через координацію федеральних, штатних і місцевих програм, забезпечення загальнодержавних стандартів якості життя. Фінансування діяльності штатів і територій проводиться крім власних надходжень, ще й за рахунок грантів з федерального бюджету. За економічною природою гранти – це безповоротні виплати, які не компенсуються і призначені для вирішення загальнонаціональних проблем.

Своєрідність американської схеми бюджетного федералізму полягає в існуванні практично автономних бюджетних систем трьох рівнів на основі чіткого розмежування урядових функцій і податкових надходжень.

Бюджетний федералізм Федеративної Республіки Німеччини сформувався на умовах консолідованої пайової участі у розподілі спільних для національної бюджетної системи, яка складається з бюджетів федерації, земель, і комун, джерел податкових доходів. У ФРН діє унікальна система горизонтального вирівнювання, фіскальним джерелом якої є податок на додану вартість. Його надходження розподіляється між бюджетами земель не за місцем сплати, а в розрахунку на душу населення. На рівні низових бюджетів горизонтальне вирівнювання не здійснюється. Німецький федералізм характеризують дві ключові риси – субсидіарність і солідарність. Ця модель має назву кооперативного федералізму.

У Канаді діє субсидіарний механізм вирівнювання фінансового потенціалу провінцій за рахунок спеціального фонду, створеного з коштів федерального бюджету. Величина субсидій визначається в залежності від суми кожного з податків, які надходять у бюджет провінцій. Система фіскального вирівнювання доповнюється федеральними цільовими субсидіями на фінансування соціальної сфери.

8.3. Доходи та видатки місцевих бюджетів зарубіжних країн

У складі податкових доходів місцевих бюджетів європейських країн, як правило, переважають місцеві податки, до яких віднесено майнові, місцеві прибуткові, промислові, податки на професію, а також чисельну групу дріб'язкових за своїм фіскальним значенням податків, які відображають політику місцевих органів влади (екологічні, на полювання, на собак і т.п.).

Національні особливості розвитку кожної країни зумовлюють різноманітність взаємовідносин між центральними та місцевими органами влади у сфері розподілу доходних джерел між державним та місцевими бюджетами. Так, якщо у Великій Британії, де самоврядування не набуло значного розвитку, в кінці ХХ ст. лише приблизно 14% сукупних доходів формувалося з податкових надходжень, а решта - за рахунок державних субсидій та субвенцій, то в Швеції, де в наслідок проведених реформ було досягнуто високого ступеня децентралізації та автономії місцевих органів влади, власні податкові надходження в доходах місцевих бюджетів склали наприкінці 1990-х років 70,1% і лише 19,1 %- державні субсидії.

Податкові доходи місцевої влади мають значні відмінності. У Великій Британії вони майже повністю формуються за рахунок одного майнового податку, що є винятком із загальнорозповсюдженої практики місцевого оподаткування із застосуванням великої кількості дріб'язкових податків, які в платників створюють ілюзію невеликого

податкового тягаря. Окрім Великої Британії, майнові податки відіграють суттєву роль у доходах місцевих бюджетів США- наприкінці ХХ ст. за їх рахунок було забезпечено надходження більше, ніж 45% власних доходів бюджетів місцевого самоврядування або понад 70% податкових надходжень місцевих бюджетів; в Іспанії більше ніж 20% власних доходів або 30% податкових надходжень місцевих бюджетів; у Франції - понад 25% власних доходів або 35% податкових надходжень до місцевих бюджетів.

У країнах Північної Європи, де найвищі показники життєвого рівня і, відповідно, високі податки, у формуванні доходів місцевих бюджетів велику роль відіграють муніципальні прибуткові податки: в Швеції наприкінці 1990-х років за їх рахунок було сформовано 70% сукупних доходів місцевих бюджетів, у Данії понад 40%, у Норвегії більше ніж 35%.

У цілому місцеві податки зарубіжних країн поділяють на чотири групи:

- власні місцеві податки. Вони встановлюються місцевими органами самоврядування і справляються лише на території місцевої спільноти. До них належать прямі і непрямі податки: особисті прибуткові, податки на прибуток корпорацій, майнові, земельні, промислові, на автомобілі, на професії, місцеві акцизи, на покупки тощо. Найбільше фіскальне значення мають податки на доходи (громадян та підприємств) і майнові;

- надбавки до державних податків на користь місцевих бюджетів. Крім того, до цієї групи належать відрахування від загальнодержавних податків, які залишаються в доходах місцевих бюджетів. Розміри відрахувань, а також граничні рівні надбавок визначаються центральним урядом;

- податки, що стягуються у вигляді плати за послуги, які надаються місцевою владою (за користування електроенергією, газом, водопроводом, каналізацією, послугами зв'язку, автостоянками, за видачу різного роду документів органами місцевої влади);

- податки, які відображають політику місцевої влади. Головним чином це екологічні податки; значної фіскальної ролі вони не відіграють, проте сприяють охороні навколишнього середовища та економному використанню обмежених природних ресурсів.

До місцевих бюджетів зарубіжних країн надходять неподаткові надходження:

- штрафи, збори;
- доходи від майна, яке належить місцевим органам влади;
- орендна плата;
- кошти від продажу об'єктів муніципальної власності;
- кошти, залучені від розміщення муніципальних позик та ін.

Частка неподаткових надходжень достатньо велика в сукупних доходах місцевих бюджетів окремих країн, проте їх склад та структура іноді значно відрізняються. Так, у США, Великій Британії, Швеції важливе місце серед неподаткових надходжень займають доходи від підприємницької діяльності та власності. У Франції, Німеччині та Данії значного розповсюдження набули місцеві позики. У США неухильно зростають надходження до місцевих бюджетів від надання платних послуг (за водопостачання, каналізацію, прибирання сміття). У Норвегії переважають надходження за водопостачання, каналізацію, утримання дітей у дитячих садках.

Ще однією достатньо великою групою доходів місцевих бюджетів ринкових країн є гранти. Їх частка в доходах місцевих бюджетів коливається в більшості країн від 1/4 до 1/3, рідше до 1/2 сукупних доходів. Виняток становить Велика Британія, де гранти домінують серед усіх джерел фінансових ресурсів місцевого самоврядування. Нині спостерігається тенденція до збільшення їх ролі у формуванні фінансових ресурсів місцевої влади, що відповідає загальному розповсюдженню принципу

субсидіарності в Європі й світі. Крім того, якщо розглядати види субсидій, які виділяються центральним урядом, то перевага все більше надається незв'язаним субсидіям перед цільовим субвенціонуванням.

Витрачання ресурсів місцевої влади загалом визначається ступенем децентралізації влади, рівнем розвитку місцевого самоврядування та його фінансовою автономією. Неабиякий вплив на склад видатків місцевих бюджетів має бюджетна політика, яку проводить центральний уряд країни. Наприкінці ХХ - початку ХХІ ст. спостерігається чітко окреслена соціальна спрямованість у витрачанні коштів місцевих бюджетів. Найбільшими групами видатків місцевих бюджетів є утримання закладів освіти, охорони здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення населення. На частку цих груп видатків у країнах з розвинутою ринковою економікою припадає 40%-84% коштів місцевих бюджетів. Причому в країнах із соціально орієнтованою економікою частка видатків соціального спрямування досягає максимального значення (Данія – 84%, Норвегія – 72%), у федеративних країнах і Великій Британії, де місцеве самоврядування обмежене, — знаходиться на середньому рівні (США – 61%, Німеччина - 52, Велика Британія – 61%), а в найбільш централізованій країні Франції і державній автономії Іспанії з нерівномірно розвинутим самоврядуванням, частка видатків із місцевих бюджетів, які мають соціальне спрямування, найнижча (у Франції – 40, Іспанії – 29%).

Якщо розглядати місце інших видатків, то можна сказати, що перевага однієї чи іншої групи виключно зумовлюється національними особливостями країн, розмежуванням повноважень між рівнями влади, які склалися протягом тривалого історичного періоду. Достатньо вагомими в усіх країнах є видатки, пов'язані з наданням муніципальних послуг (13% сукупних видатків місцевих бюджетів країн, що нами розглядалися), витрати, зумовлені житловим будівництвом та створенням комунальних зручностей (25%), здійсненням розважальної, культурної та релігійної діяльності (8%), утриманням муніципального транспорту та засобів зв'язку (11%), охороною громадського порядку (12% сукупних видатків).

Підбір критеріїв для проведення фінансового вирівнювання за кордоном багато в чому зумовлюється національними особливостями соціально-економічного розвитку країн, обраними пріоритетами суспільного розвитку, політичною ситуацією всередині країни, гостротою внутрішніх проблем і необхідністю їх розв'язання тощо. Спільними для багатьох країн критеріями в процесі фінансового вирівнювання є чисельність населення, а також податкоспроможність територіальних громад.

У Канаді єдиним критерієм для визначення фінансових потреб провінцій є чисельність населення. У Швеції платежі на вирівнювання відмінностей у структурі і обсягах витрат муніципалітетів залежать від клімату, щільності населення, його вікової і соціальної структури. У Франції при визначенні загальних дотацій на функціонування враховується чисельність населення, його оподатковувані доходи, кількість учнів у

системі дошкільної і обов'язкової шкільної освіти, масштаби дорожнього господарства, кількість «соціальних» квартир. У Німеччині критерієм для надання загальних дотацій комунам є різниця між фінансовими потребами та податковою силою комун. При визначенні фінансової потреби враховується: виконання функцій центру; чисельність населення і студентів; довжина доріг, наявність шахт; характер території.

У розрахунках загальної субсидії на розвиток громади в США враховується ступінь бідності, чисельність населення, перенаселення житлових приміщень, термін служби житла і відставання приросту населення у порівнянні з іншими містами.

В Іспанії цільові дотації органам місцевої влади надаються з врахуванням чисельності населення, загального збору податків, наявності суспільних шкіл.

У Росії в процесі фінансового вирівнювання враховується податковий потенціал території, кількість населення, мінімально необхідні видатки територіальних бюджетів.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке бюджетний унітаризм?
2. Що таке бюджетний федералізм?
3. Що відноситься до критеріїв фінансового вирівнювання за кордоном?
4. Які основні причини збільшення видатків місцевих бюджетів зарубіжних країн?
5. У яких країнах частка видатків соціального спрямування найвища?
6. У яких країнах частка видатків соціального спрямування найнижча.

Тестові завдання.

1. У якій країні основою доходної бази місцевих бюджетів є субсидування:
а) Великій Британії; б) Швеції;
в) Франції; г) Іспанії?
2. У якій країні податкові надходження в доходах місцевих бюджетів становлять найбільшу частку:
а) Великій Британії; б) Швеції;
в) Франції; г) Іспанії?
3. Які податки не входять до складу місцевих податків у зарубіжних країнах:
а) власні місцеві податки (прямі, непрямі, майнові);
б) надбавки до державних податків на користь місцевих бюджетів;
в) загальнодержавні податки;
г) екологічні податки?
4. У видатках органів місцевого самоврядування переважають видатки на:
а) освіту, громадський порядок та безпеку;
б) освіту, охорону здоров'я та соціальний захист;
в) охорону здоров'я, розважальну, культурну та релігійну діяльність;
г) соціальний захист, транспорт і зв'язок, житлове будівництво.
5. Які моделі побудови бюджетної системи зарубіжних країн ви знаєте:
а) єдності й самостійності; б) бюджетного федералізму;
в) соціального федералізму; г) федерального соціалізму?
6. До критеріїв фінансового вирівнювання за кордоном не відносяться:
а) чисельність, щільність і склад населення;

- б) чисельність особового складу збройних сил;
  - в) кількість учнів у системі дошкільної і обов'язкової шкільної освіти;
  - г) податковий потенціал територій.
7. У якій з перелічених країн частка видатків соціального спрямування найвища:
- а) Данії;
  - б) Німеччині;
  - в) США;
  - г) Іспанії?
8. У якій з перелічених країн частка видатків соціального спрямування найнижча?
- а) Данії;
  - б) Німеччині;
  - в) США;
  - г) Іспанії?

Практичні завдання

ЗАДАЧІ

Задача № 1

Розрахувати вартість потреби в енергоносіях на плановий період автотранспортних підприємств міста за даними таблиці.

Назва енергоносія	Одиниця виміру	Необхідна кількість	Ціна одиниці, грн	Загальна сума
Електрична енергія	тис. кВт ■ год	654	45	
Котельно-пічне паливо	тис. м'	720	429,0	
Теплова енергія	Гкал	1480	110,0	

Задача № 2

Розрахувати на плановий період потребу в коштах на придбання пального для автобусів, що працюють у звичайному режимі руху, виходячи з щоденної потреби в бензині А-76 — 6 тис. л, дизпаливі - 8 тис. л. Вартість 1 л бензину становить 4,8 грн, дизпалива - 4,40 грн. При цьому індекс зростання цін на пальне в році, що передував плановому, становив 1,08. Крім того, борг за отримане пальне в попередньому році досяг 56 тис. грн.

Задача № 3

За наведеними даними розрахувати вартість електроенергії, яка буде споживатись у плановому періоді для перевезення пасажирів, та розподілити її між видами електротранспорту. У попередньому році електротранспортом було спожито 62380 тис. кВт-год електроенергії. При цьому для перевезення пасажирів трамваями спожито 46% усієї електроенергії, тролейбусами - 53% і фунікулером - 1%. У плановому періоді кількість перевезень збільшиться на 2%, а ціна 1 тис. кВт-год електроенергії становитиме 147,2 грн.

Задача № 4

У періоді, що передує плановому, ДКП "Черкасиелектротранс" перевезе 26750 тис. пасажирів, у тому числі 12938 тис. пасажирів за кошти і 13812 тис. пасажирів, які користуються правом безкоштовного проїзду. При цьому за абонентними талонами буде перевезено 5000 тис. пасажирів, від яких буде одержано

1,5 млн грн. доходів, а за проїздними квитками буде перевезено 7937 тис. пасажирів, від яких буде одержано 0,9 млн грн. У плановому періоді кількість пасажироперевезень збільшиться на 5,2%, а 1 тис. пасажироперевезень становитиме 2100 грн. Визначити доходи ДКП "Черкасиелектротранс" у плановому періоді та втрати від безкоштовного перевезення пасажирів.

Задача № 5

У плановому періоді плата за 1 м² орендованої площі збільшиться на 15,5 % порівняно з попереднім періодом, де вона становила 5,22 грн за 1 м². Загальна площа житлових приміщень дорівнює 7% від загальної житлової площі міста, яка становить 8 млн м². Визначити суму грошових коштів, які надійдуть від експлуатації нежитлових приміщень.

Задача № 6

Загальна площа житлових будинків комунальної власності міста Марганець, які перебувають на обслуговуванні, становить 1819 тис. м², у тому числі площа будинків, не обладнаних ліфтами, становить 1364 тис. м². Тарифи по квартирній площі в будинках, не обладнаних ліфтами, встановлені в розмірі 0,81 грн без ПДВ з 1 м², а в будинках, обладнаних ліфтами, - на 12 коп. більше. Визначити очікувані доходи з квартирної плати на плановий рік.

Задача №7

Підприємство сплатило за рекламні послуги 500 грн. Кількість працівників на підприємстві - 10 чол. Розрахувати суму податку з реклами та суму комунального податку.

Задача №8

Визначити суму місцевих податків і зборів місцевого бюджету м. Черкаси (в тис. грн.) за такими даними: плата за землю -5000; комунальний податок - 350; податок з реклами - 88; плата за торговий патент — 95; ринковий збір - 162; збір за паркування автотранспорту - 50; збір за видачу ордера на квартиру - 8; податок з власників транспортних засобів - 605; збір за право використання місцевої символіки з комерційною метою — 10; податки на доходи - 16823; збір з власників собак - 25; податок на прибуток підприємств, що належать до комунальної власності -411.

Задача № 9

Проаналізувати структуру та динаміку доходів міського бюджету (в тис. грн) за даними таблиці.

Найменування доходів за бюджетною класифікацією	Роки	
	2005	2006
Податкові надходження		
Податки на доходи	5025	5175
Податок на прибуток підприємств комунальної власності	362	387
Плата за торговий патент	100	88
Місцеві податки і збори	637	631
Неподаткові надходження	5775	5825
Усього		

Задача № 10

Визначити окремо податкові і неподаткові надходження місцевого бюджету (в тис. грн) за такими даними

місцеві податки і збори - 666;

державне мито - 5;

надходження від штрафів та фінансових санкцій — 12;

плата за користування надрами — 7;

податок на прибуток підприємств, що належать до комунальної власності — 411;

доходи від власності та підприємницької діяльності — 4;

плата за торговий патент — 94.

Задача № 11

Із напрямів формування та використання міського бюджету визначити суму формування поточного бюджету (в тис. грн):

Видатки на утримання органів влади - 646;

Прибутковий податок з громадян - 20060;

Охорона здоров'я - 7506;

Державне мито -2;

Видатки на фінансування пасажирського транспорту - 2891;

Місцеві податки і збори - 625.

Задача № 12

Визначити витрати підприємства комунального господарства, що включаються до собівартості робіт і послуг за такими даними (в тис. грн):

матеріальні витрати - 84;

витрати на оплату праці - 54;

відрахування на соціальні заходи - 16;

амортизація основних фондів - 36.

Задача № 13

Визначити суму офіційних трансфертів місцевого бюджету за такими даними (в тис. грн):

місцеві податки і збори - 30;

податок з підприємств комунальної власності - 34;

дотації вирівнювання - 14;

субвенції на здійснення програм соціального захисту - 17;

субвенції на виконання інвестиційних проектів — 27.

Задача № 14

Із запропонованих напрямів формування доходів міського бюджету визначити окремо суму податкових та неподаткових надходжень (в тис. грн):

податки на доходи - 16834;

доходи від некомерційного та побічного продажу - 15;

державне мито - 1;

плата за землю - 3726;

плата за реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності - 5;

плата за утримання дітей у школах-інтернатах - 3;

податок з власників транспортних засобів - 887;

місцеві податки і збори - 637;

надходження від штрафів та фінансових санкцій - 13.

Задача № 15

За даними таблиці проаналізувати структуру та динаміку видатків міського бюджету (в тис. грн).

Видатки міського бюджету за функціональною структурою	Роки	
	2005	2006
Державне управління	10041,7	10333,5
Правоохоронна діяльність	10678,0	4200,0
Освіта	9390,6	10200,9
Охорона здоров'я	9873,4	10405
Житлово-комунальне господарство	35150,0	41600,8
Цільові фонди	1000	5960,0
Резервний фонд	800,0	1000,0
Усього		

Задача № 16

Визначити окремо суми доходів місцевого бюджету, які враховуються і не враховуються при визначенні обсягів бюджетних трансфертів (в тис. грн):

ринковий збір - 1743;

податок на промисловість, що зараховується до місцевого бюджету - 807;

плата за ліцензії на впровадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями — 273;

- надходження адміністративних штрафів, що накладаються районними державними адміністраціями, - 70;

плата за забруднення навколишнього природного середовища в частині, що зараховується до відповідного бюджету, - 27;

плата за оренду майнових комплексів, що перебувають у комунальній власності - 373;

плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що стягується районними державними адміністраціями - 60.

Задача №17

Визначити окремо суму податкових і неподаткових надходжень до міського бюджету м. Умані (в тис. грн):

прибутковий податок з громадян - 16148;

місцеві податки та збори - 500;

адміністративні збори та платежі - 15;

плата за утримання дітей у школах-інтернатах - 2;

державне мито - 1;

податок на прибуток підприємств, що належать комунальній власності-272;

податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів - 615;

надходження від штрафів та фінансових санкцій - 12;

плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності-81;

плата за землю - 2788;
доходи від некомерційного продажу – 16;
податки на доходи - 16420.

Задача №18

Обчислити показники фондівддачі міського водоводу на основі таких даних:

- 1) обсяг реалізованої споживачам води – 2860 тис. куб.м.;
- 2) середній тариф – 0,55грн/куб.м.;
- 3) середньорічна вартість основних виробничих фондів – 5360 тис.грн.;

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Бюджет — план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Бюджет розвитку — складова спеціального фонду, в якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності.

Бюджети місцевого самоврядування — бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Бюджетна класифікація — єдине систематизоване згрупування доходів, видатків і фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою й іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна програма — систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна система — сукупність бюджетів країни, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетне регулювання — діяльність щодо збалансування державного та місцевих бюджетів.

Бюджетне фінансування — надання коштів з бюджетів на безповоротних засадах.

Бюджетний дефіцит — перевищення видатків над доходами бюджету.

Бюджетний період — період, протягом якого бюджет є чинним. В Україні він збігається з календарним роком.

Бюджетний процес — регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетний устрій — організація та принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.

Бюджетний федералізм — форма організації міжбюджетних відносин, заснована на розподілі повноважень між органами державної влади різних рівнів і місцевим самоврядуванням.

Бюджетний цикл — період бюджетного процесу, який повністю охоплює діяльність, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженням і виконанням певного конкретного бюджету, а також розглядом та ухваленням рішення щодо звіту про його виконання.

Бюджетні повноваження — права та обов'язки учасників бюджетних правовідносин.

Бюджетні права — сукупність юридичних норм, що регулюють діяльність органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування у бюджетному процесі.

Баловий національний продукт — сумарна вартість товарів та послуг, які надходять у розпорядження країни за певний період часу, як правило, за рік.

Видатки розвитку — витрати бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, таких як фінансування капітальних вкладень виробничого та невиробничого призначення, фінансування структурної перебудови народного господарства, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Виконання місцевого бюджету — забезпечення повної та своєчасної мобілізації надходжень місцевого бюджету, як загалом, так і за кожним із джерел, а також своєчасного, повного, безперервного та цільового фінансування передбачених ним програм і заходів.

Громадські слухання — загальні збори значної частини членів територіальної громади, що скликаються для розгляду найбільш важливих та актуальних питань, які торкаються інтересів усієї громади або її переважної частини.

Делеговані повноваження — повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

Депресивна територія — регіон чи його частина (район, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку яких за показниками, визначеними в законодавстві, є найнижчим серед територій відповідного типу.

Державний борг — загальна сума заборгованості держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань, включаючи боргові зобов'язання, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Державний кредит — сукупність економічних відносин між державою в особі її органів влади й управління, з одного боку, та фізичними і юридичними особами — з іншого боку, за яких держава виступає позичальником, кредитором і гарантом.

Державні соціальні гарантії — встановлені законами мінімальні обсяги оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, обсяги інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Державні соціальні стандарти — встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Дефіцит бюджету — перевищення видатків бюджету над його доходами.

Дефолт — неспроможність здійснювати обслуговування боргового зобов'язання.

Дотації — кошти, які виділяються з одного бюджету до іншого бюджету на безповоротній основі.

Дотації вирівнювання — міжбюджетні трансферти на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який їх отримує.

Житлове господарство — складова соціальної інфраструктури адміністративно-територіальних формувань, покликана задовольнити потреби громадян у житлі.

Житловий фонд — сукупність усіх видів і категорій житла — житлових будинків, квартир (частин житлових будинків чи квартир), інших приміщень, призначених та придатних для постійного проживання в них, а також для використання у встановленому порядку як службових житлових приміщень і гуртожитків.

Житлово-комунальне господарство — соціально зорієнтована ланка економіки країни, багатогалузевий господарський комплекс, функціональним призначенням якого є задоволення житлово-комунальних потреб населення, підприємств, установ та організацій, що забезпечує реалізацію відповідних прав і захист здоров'я громадян, сприяє соціально-економічному розвитку та зміцненню безпеки держави.

Загальний фонд бюджету — складова бюджету, в якій акумулюються кошти, що не мають конкретного цільового призначення та підлягають подальшому перерозподілу.

Запозичення — операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, у результаті яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування перед кредиторами.

Зведений бюджет — сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного та соціального розвитку держави.

Індекс відносної податкоспроможності — коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на одного мешканця.

Казначейство — державний або муніципальний орган, головним завданням якого є здійснення касового виконання бюджету.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів — діяльність органів казначейства щодо здійснення віднесених до їх компетенції завдань і функцій у процесі виконання місцевих бюджетів.

Касове виконання місцевого бюджету — діяльність, пов'язана із зарахуванням коштів до місцевого бюджету, їх зберіганням, витрачанням на передбачені в бюджеті цілі, а також обліком їх наявності.

Коефіцієнт вирівнювання — коефіцієнт, що застосовується при розрахунку обсягу дотації вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету України з місцевих бюджетів, з метою зміцнення дохідної бази бюджетів місцевого самоврядування.

Комунальне господарство — складова житлово-комунального комплексу, яка забезпечує надання необхідного обсягу санітарно-технічних, санітарно-гігієнічних, енергетичних і транспортних послуг жителям населених пунктів, а також здійснює відповідне комунальне обслуговування суб'єктів господарювання.

Комунальний кредит — сукупність економічних відносин між органами місцевого самоврядування, з одного боку, та фізичними і юридичними особами — з іншого боку, за яких органи місцевого самоврядування виступають позичальниками чи кредиторами.

Кошторис доходів і видатків — фінансовий план бюджетної установи, організації; основний документ, який визначає загальний обсяг, цільове надходження і поквартальний розподіл коштів установи.

Методи бюджетного регулювання — конкретні прийоми та механізми збалансування доходів і видатків бюджетів.

Міжбюджетні відносини — відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів

фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України.

Міжбюджетні трансферти — кошти, які безоплатно та безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Місцеве самоврядування в Україні — гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Місцевий борг — загальна сума заборгованості Автономної Республіки Крим або територіальної громади міста, що складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим або територіальної громади міста, включаючи боргові зобов'язання, що вступають у дію в результаті наданих гарантій за кредитами чи зобов'язань, які виникають на підставі законодавства або договору.

Місцевий фінансовий орган — установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції зі складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету.

Місцеві бюджети в Україні включають бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

Місцеві податки та збори — податки та збори, що встановлюються органами місцевого самоврядування відповідно до переліку та в межах граничної величини ставок, визначених податковим законодавством, і сплачуються винятково до місцевих бюджетів.

Місцеві фінанси — система фінансових відносин із приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань.

Облігація місцевої позики — цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбаченій умовами випуску строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Одержувачі коштів місцевого бюджету — фізичні та юридичні особи, що не мають статусу бюджетної установи, які одержують кошти з місцевого бюджету з метою фінансової підтримки або в рамках виконання передбачених бюджетом програм виключно через розпорядників бюджетних коштів.

Операційний час — частина операційного дня казначейства, протягом якої приймаються розрахунково-платіжні документи клієнтів, що мають бути взяті до виконання протягом цього самого робочого дня.

Офіційні трансферти — кошти, передані до державного чи місцевих бюджетів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, урядовими органами зарубіжних країн або міжнародними організаціями на безоплатній і безповоротній основі.

Поточні видатки — витрати бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій та органів, яка склалася на початок бюджетного року, а також на

фінансування заходів із соціального захисту населення та інших заходів, що не належать до видатків розвитку.

Право комунальної власності — право територіальної громади володіти, доцільно, економічно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, прийняття бюджетних зобов'язань і здійснення видатків з бюджету.

Розрахункове обслуговування бюджетних установ органами казначейства — діяльність органів казначейства із зарахування коштів на рахунки бюджетних установ, приймання від них розрахункових документів, здійснення на основі цих документів грошових переказів і надання бюджетним установам інформації про рух коштів на їхніх рахунках.

Самооподаткування — форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

Самостійність місцевих бюджетів — принцип організації місцевих бюджетів у бюджетній системі; гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів.

Соціальні послуги — комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Спеціальний фонд бюджету — складова бюджету, в якій зосереджуються кошти, що не підлягають подальшому перерозподілу та мають конкретне цільове призначення.

Суб'єкти господарювання комунального сектору економіки — суб'єкти, які діють на основі лише комунальної власності, а також суб'єкти, у статутному фонді яких частка комунальної власності перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує органам місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Субвенції — міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Тариф на житлово-комунальні послуги — офіційно встановлена органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування ставка плати за утримання житлових будинків і прилеглих територій, або надання комунальної послуги населенню і суб'єктам господарювання, що забезпечує мінімально необхідний рівень відшкодування експлуатаційних витрат та фінансування програм розвитку об'єктів житлово-комунальної сфери при дотриманні нормативних вимог щодо якості вказаних послуг.

Територіальна громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Управління місцевими фінансами — складова управління економікою; діяльність, пов'язана із впливом на процеси формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування для виконання покладених на них функцій і завдань.

Учасники бюджетного процесу — органи та посадові особи, які наділені бюджетними повноваженнями.

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування — незалежність їх від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення їх вирішення відповідними фінансовими ресурсами.

Фінансове вирівнювання — приведення у відповідність витрат місцевих бюджетів (за економічною та функціональною класифікацією) до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на одного мешканця, ліквідація значних диспропорцій у здійсненні бюджетних видатків за окремими територіями.

Фінансовий контроль на місцевому рівні — діяльність суб'єктів контролю, яка спрямована на попередження та своєчасне виявлення фактів незаконних і неефективних дій у сфері місцевих фінансів; передбачає оперативне прийняття управлінських заходів щодо виправлення виявлених недоліків, компенсацію заподіяної шкоди та застосування санкцій до винних осіб.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості — гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування — сукупність фондів грошових коштів, які згідно з чинним законодавством надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування для виконання покладених на ці органи завдань і функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєв І.В., Ярошевич Н.Б., Чушак – Голобородько А.М. Бюджетна система : Навчальний посібник.- К: «Хай-Тек Прес», 2007. – 376с
2. Бюджетний кодекс України від 21.06.01! № 2542 – III// Голос України— 2001. – 24.06.01 – С.5-12.
3. Бюджетний менеджмент: Навчальний посібник /Л.Є. Клець.- К:Центр учбової літератури, 2007. - 640с..
4. Бюджетний процес і міжбюджетні відносини на рівні місцевих бюджетів району: навч. посібник / С.І. Мельник та ін. - К.: Міленіум, 2003- 266 с.
5. Бюджетна система : Навчальний посібник.- К: «Хай-Тек Прес», 2007. – 376с.
6. Бечко Л.К., Ролінський О.В. Місцеві фінанси. Навчальний посібник,- К.: Центр учбової літератури, 2007. — 192с.
7. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: Підручник. –К.: Центр навчальної літератури, 2004.— 544 с.
8. Господарський кодекс України від 16.01.03. № 436 – IV'.
9. Декрет Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори" від 25.05.93 // Відомості ВРУ.—1993.—№30.
10. Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15.07/97 № 452/97-ВР // Відомості ВРУ – 1997.— № 38 – С,249.
11. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). - К.: НІОС, 2000.—384 с.
12. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: Підручник. - К.: Знання. 2006. – 677 с.
13. Конституція України. Затверджена ВРУ 28.06.96 № 254/96—ВР. // Відомості ВРУ. – 1996 – №30. – С. 141.
14. Опарін В.М. та ін. Бюджетна система: Навч. Посібник для самостійного вивчення дисциплін. – 2-е видання,—К.: КНЕУ,2002—336;.
15. Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету: Постанова КМУ від 29.03.02 № 45 // Офіційний вісник України.—2002.— № 14. –С. 124.
16. Про затвердження Порядку здійснення запозичень до місцевих бюджетів: Постанова КМУ від 24.02.03 № 207.
17. Про затвердження формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та кошти, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами: Постанова КМУ від 05.09.01 № 1195. зі змінами та доповненнями.
18. Про порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів: Наказ Державного казначейства від 04.11.02, № 205.
19. Про проведення експерименту в Дніпропетровській і Черкаській областях по переходу на казначейське виконання місцевих бюджетів: Постанова КМУ. від 01.04.99 № 522 -// www/rada/kiev.ua.
20. Рева Т.М., Ковальчук К.Ф., Кучкова Н.В. Місцеві фінанси. Навчальний посібник - К.: Центр учбової літератури. 2007.—208с.